

Metoder och forskning om
bokgåvoprogram för små barn
och deras familjer

Governo: Maria Adenfelt,
Arvid Segerström, Rebecka Strandberg

Bokstart i världen

KULTURRÅDET

Förord

Sex år har gått sedan Kulturrådet lanserade Bokstart i Sverige. Fem pilotprojekt genomfördes med inspiration från satsningarna Bogstart Danmark och Bookstart England. Mycket har hänt sedan dess. Hösten 2020 släppte vi rapporten Bokstart i Sverige, som ger en bra bild över Bokstartprojekten under perioden 2017–2020.

Med denna kunskapsöversikt, Bokstart i världen, har vi ställt oss frågan vilken kunskap som finns idag, i Sverige och i världen, om bokgåvoprogram som riktar sig till familjer med små barn. Syftet är att samla relevant forskning och framgångsrika metoder för att utveckla arbetet med Bokstart.

Vi hoppas och tror att kunskapsöversikten ska vara intressant för många, även utanför Bokstartkretsar. Kunskap om små barns språkutveckling och föräldrarnas betydelsefulla roll för att guida barnet fram till språket är viktig för hela samhället. Något som inte minst Läsdelegationen tog fasta på i sitt betänkande Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället (SOU 2018:57).

Författarna till den här kunskapsöversikten konstaterar att bokgåvoprogrammen som beskrivs är verkningsfulla och gör skillnad. De beskriver också nyckelfaktorer för ett lyckat Bokstartprojekt.

Bokstart bedrevs som ett regeringsuppdrag 2017–2020. Nu har regeringen beslutat att Kulturrådet ska få fortsätta sprida och utveckla Bokstart också framöver. Ambitionen är att Bokstart ska nå ut över hela landet. Vi är väldigt stolta och glada för att ha fått det uppdraget. Denna kunskapsöversikt och vår tidigare rapport ger oss goda grunder att stå på i det fortsatta arbetet.

Lotta Brilioth Björnstad
Enhetschef, Kulturrådet

”Bokgåvoprogram var särskilt effektiva när de inkluderade multipla personliga kontakter med vårdnadshavare, informations-sessioner och instruktioner av bokläsning.” (Bondt, Willenberg & Bus, 2020, s. 366. vår översättning). Regelbundna kontakter med familjerna i samband med bokgåvan är enligt denna studie en förutsättning för ett effektivt bokgåvoprogram.”

”Dessutom visar andra studier att familjer som deltog i Bokstart verkar mer benägna att läsa om hur man läser med sina barn, att pappor läser mer med barnen och att biblioteksbesök ökar (Hashimoto, 2012).”

”Det finns belegg för att bokgåvoprogram som Bokstart och Reach Out and Read leder till att föräldrar i högre utsträckning ägnar sig åt språkliga aktiviteter i hemmet och att programmen generellt fungerar som ett stöd för små barns språkutveckling (Needlman & Silverstein, 2004; Sanders m.fl., 2000; Fricke m.fl. 2016; Golova m.fl., 1999; High m.fl. 1998; Berg, 2015; Bondt, Willenberg & Bus, 2020).”

Innehåll

1. Inledning.....	5
1.1 Bakgrund.....	5
1.2 Syfte, frågeställningar och avgränsningar.....	6
1.3 Disposition	6
1.4 Metod	6
1.5 Om Governo	7
2. Konsten att främja läsande och skrivande	8
3. Bokgåvoprogram – några exempel.....	11
3.1 Bokgåvoprogrammen växer fram	11
3.2 Bokstart i Sverige	11
3.3 Storbritannien	12
3.4 USA.....	14
3.5 Nederländerna.....	15
3.6 Tyskland	17
3.7 Japan	19
3.8 De olika programmen.....	21
4. Översikt	23
4.1 Vilken litteratur finns?.....	23
4.2 Vad säger litteraturen?.....	24
4.3 Utformningen av bokgåvoprogram	26
4.4 Bokstartare, samverkan och förutsättningar.....	29
4.5 Luckor och utmaningar	34
5. Sammanfattande reflektioner	37
Referenslista	39
Webbplatser	43
Föreläsningar	45
Bilaga 1: Metod och tillvägagångssätt.....	47
Bilaga 2: Intervjupersoner och frågeguide.....	50

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Kulturrådets satsning Bokstart syftar till att stimulera språkutveckling hos små barn, 0–3 år, och riktar sig till vårdnadshavare och vuxna i små barns närhet. Genom att tidigt i barnets liv introducera kontakt med litteratur och skriftspråkliga aktiviteter (till exempel läsa, sjunga, leka, prata och ramsa) kan barns relation till och utveckling av språket främjas.

I korthet innebär Bokstart ett arbete med family literacy, alltså läsfrämjande insatser riktade till hela familjen. Kärnan i ett bokstartprojekt är att via nyblivna föräldrar hitta vägar för att främja barnens relation till litteratur och språk. För de bokstartprojekt som pågår i Sverige idag samverkar (oftast) aktörerna folk- och regionbibliotek, barnhälsovård och förskoleverksamhet. Det är således projekt som kräver och syftar till att främja samverkan mellan olika huvudmän, som har ett gemensamt uppdrag att arbeta med små barns språkutveckling.

2015 initierades Bokstart i Sverige av Kulturrådet. Tre pilotprojekt, som sedan blev fem, började dela ut bokgåvor till familjer i bostadsområden präglade av socioekonomiska utmaningar. Kulturrådet har under 2017–2020 uppdrag från regeringen att utvidga initiativet Bokstart till fler kommuner och regioner i landet samt koppla arbetet till förskolan (från 2018). Satsningen innebär möjligheter för kommuner och regioner att erhålla ersättning för projektverksamhet och språk nätverk. Utöver detta bistår kulturrådet med annat stöd, exempelvis genom informationsmaterial och en webbplats (bokstart.se). Numera pågår ett trettiotal satsningar i kommuner och regioner i Sverige där bibliotek, barnhälsovård, förskola och andra liknande verksamheter tillsammans arbetar för att förbättra små barns förutsättningar för att bli läsande och skrivande individer.

En uppföljning av den nationella satsningen Bokstart har under våren 2020 genomförts på uppdrag av Kulturrådet. Med utgångspunkt i svensk och internationell forskning önskar Kulturrådet nu även att samla den kunskap och erfarenhet som finns kring bokgåvoprogram som riktar sig till småbarnsfamiljer. Bokstart är ett koncept som finns runtom i världen, omkring 30 länder driver nationella läsfrämjande program för de allra minsta barnen. Det finns alltså en mängd erfarenheter, kunskap och forskning kring liknande bokgåvoprogram. I denna rapport samlar vi kunskap, för att alla som arbetar med att främja läsning till de minsta ska kunna inspireras och relatera sina praktiska kunskaper till erfarenheter och forskning från liknande satsningar.

Det kan nog betraktas som allmänt känt att högläsning med sina barn är viktigt för att stödja deras skriftspråkliga utveckling. Dock har det inte varit lika självklart hur tidigt i barnens liv som högläsningen ska börja eller hur stor skillnad det faktiskt kan göra. Bokstart riktar sig till de allra minsta och bygger på att små barn introduceras till språkets värld genom böcker. Att introducera familjer till litteratur och främja språkstimulerande aktiviteter genom enkla, lustfyllda skriftspråkliga sådana (t.ex. att läsa högt, sjunga, rimma, ramsa, leka) är essensen av Bokstart. Detta bygger på kunskapen om att processen för barns språkutveckling börjar tidigt och att olika aktiviteter kring skriftspråket bidrar till denna utveckling.

Barnens språkliga hemmiljö och familjernas skriftspråkliga vanor är centrala i deras språkutveckling. Bokgåvoprogram som ämnar förändra och utveckla detta har stor potential att göra så. I denna rapport undersöker vi vad forskningen säger om bokgåvoprogrammens inverkan på barnens språkutveckling. Bokstartare (eller bokgivare som de ofta kallas internationellt) från biblioteken, barnhälsovården och förskolor kan utgöra en viktig del i att stötta barnen och familjerna i deras språkutvecklingsprocess. Det är därför vi i denna rapport tittar på erfarenhet från bokgåvoprogram i olika länder. Det finns mycket kunskap om små barns språkutveckling och bokgåvoprogrammens

inverkan på denna – men det finns också aspekter som inte är helt kända för professioner eller akademien. Denna rapport försöker belysa dessa olika aspekter.

1.2 Syfte, frågeställningar och avgränsningar

Syftet med denna kunskapsöversikt är att samla relevant kunskap om läsfrämjande satsningar som riktar sig mot småbarnsfamiljer (till exempel Bokstart) utifrån svensk och internationell forskning. Översikten riktar sig främst till medarbetare på myndigheter, kommuner, regioner och verksamheter som ägnar sig åt läsfrämjande insatser i syfte att inspirera och bidra med ökad kunskap om detta. De övergripande frågeställningarna lyder således:

- Vilken kunskap finns idag om bokgåvoprogram som riktar sig till familjer med små barn?

Frågan är avgränsad att gälla vissa områden som anses särskilt relevanta för Bokstarts framtida utveckling. Analysfrågorna och ramverket för denna kunskapsöversikt redovisas till fullo i bilaga 1. Dessa områden är:

- Modeller för bokgåvoprogram (metoder och målgrupper)
- Uppföljning och effekter
- Samverkan
- Förutsättningar för nationella bokgåvoprogram
- En enklare meta-analys av befintlig forskning

Givet skillnaden mellan hur omfattande forskningen och denna kunskapsöversikt är så har avgränsningar varit nödvändiga. Detta har främst gjorts genom att välja ut ett fåtal länder vars program närmare studerats. Detta har kombinerats med att en bredare litteraturöversikt har genomförts, där material samlades in genom sökningar i forskningsdatabaser.

1.3 Disposition

Denna rapport består av fem delar. Den första beskriver syftet och tillvägagångssättet för kunskapsöversikten. Den andra delen ger en introduktion till det centrala begreppet literacy och antaganden kring detta. Den tredje delen beskriver några exempel på bokgåvoprogram från andra länder utifrån intervjuerna. Den fjärde delen redovisar genomgången av det insamlade materialet för denna kunskapsöversikt genom att kort beskriva de huvudsakliga resultaten från dessa studier och utvärderingar. Rapporten avslutas med några korta reflektioner kring resultaten och Bokstart Sverige.

1.4 Metod

I detta avsnitt följer en förkortad beskrivning av kunskapsöversiktens metod. En utförligare beskrivning av tillvägagångssättet, lista över intervjupersoner, urvalskriterier och intervjuguide finns i Bilaga 1 och 2.

Denna översikt har designats utifrån att i) få en överblick av de studier om bokgåvoprogram som existerar och ii) belysa några exempel av ett antal specifika program i olika länder. Syftet med denna studie är att Kulturrådet och Bokstartsaktörer i Sverige ska kunna få tillgång till relevant kunskap och inspiration från denna studie. Därför har exempelländerna valts utifrån några aspekter knutna till detta. Ambitionen var att få en variation av olika tillvägagångssätt vad gäller bokgåvoprogrammen i

länderna. Utifrån dessa kriterier och efter samråd med Kulturrådet har följande program och länder valts som belysande exempel:

- Bookstart (Storbritannien)
- Lesestart 1-2-3 (Tyskland)
- Boekstart (Nederländerna)
- Reach out and Read (USA)
- Bookstart (Japan)

Inledningsvis genomfördes ett antal intervjuer med representanter från internationella och nationella organisationer samt akademi för att få en överblick i kunskapsfältet och vägledning gällande bokstartsprogrammens bakgrund och organisation. Intervjupersonerna identifierades utifrån Kulturrådets kontaktnät och totalt har tio intervjuer genomförts.

Materialet för denna kunskapsöversikt har samlats in på två sätt. Dels genom en databassökning och löpande insamling utifrån intervjuer, samt genom ett snöbollsurval baserat på läsning av redan insamlat material. Materialet har sedan analyserats utifrån ett ramverk som ämnar fånga de centrala aspekterna av bokgåvoprogrammen (modeller, uppföljning och effekter, samverkan, förutsättningar för bokgåvoprogram och meta-analys).

1.5 Om Governo

Governo har på uppdrag av Kulturrådet genomfört denna kunskapsöversikt. Governo är ett managementkonsultbolag med fokus på offentlig sektor och författarna har stor erfarenhet av analys och utvärdering av olika typer av verksamhet inom kultur- och utbildningsområdet. Arvid Segerström och Rebecka Strandberg har tidigare bland annat genomfört uppföljningen av Bokstart i Sverige 2020 på uppdrag av Kulturrådet. Maria Adenfelt är docent i Företagsekonomi och har en gedigen erfarenhet av att genomföra forskningsöversikter.

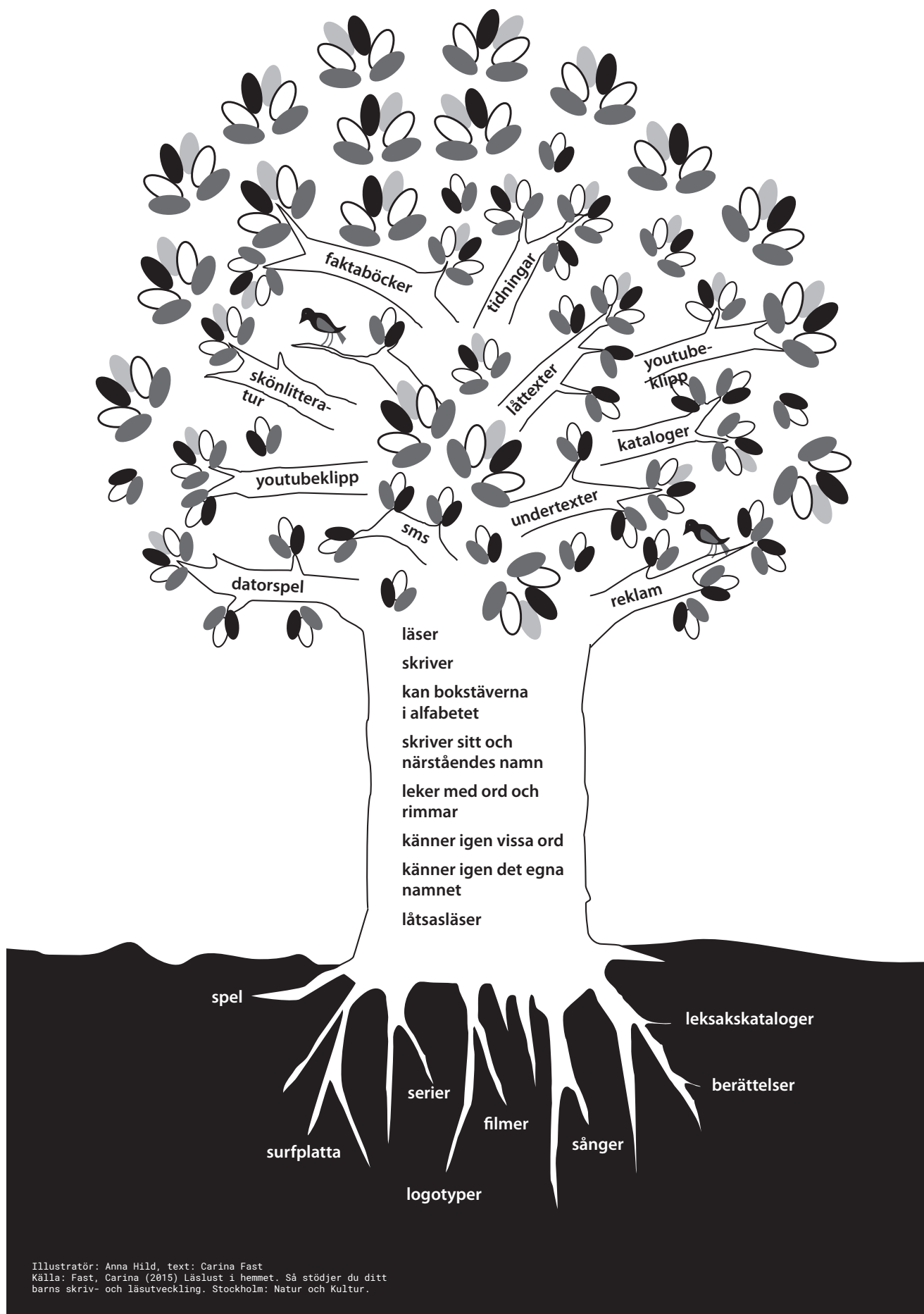
2. Konsten att främja läsande och skrivande

För att förstå bakgrunden till de olika satsningar och program som har vuxit fram, i Sverige och internationellt, är det viktigt att först titta lite närmare på begreppet *literacy*. En svensk översättning har sökts länge (Josephson, 2006), men det finns ingen entydig översättning av ordet eller förståelse av begreppet. En vanlig översättning av literacy är läs- och skrivkunnighet eller läs- och skrivförmåga (Josephson, 2006), en annan är skriftspråklighet och ibland används även litteracitet (Rydsjö, 2012). Begreppet har dock vidgats för att inkludera fler uttryckssätt: språkets muntliga sida och multimodala texter (alltså text i en vidare bemärkelse som inkluderar till exempel bilder och symboler) (Fast, 2007; Rydsjö 2012; Kullberg, 2007). Begreppet bör också förstås som en social aktivitet kring texter. Carina Fast (2007) föreslår att literacy snarare bör förstås som en social aktivitet kring text (i vid bemärkelse). I hennes avhandling beskrivs literacy snarare som textorienterade eller skriftspråkliga aktiviteter, men också som en diskurs kring hur språkutveckling kan betraktas (Fast, 2007). En skriftspråklig aktivitet, eller språkstimulerande aktivitet, kan därför förstås vara en social interaktion kring någonting som har med skriftspråket att göra, t.ex. högläsning, ramsa, rimma, sjunga eller liknande. Forskningsområdet kallas för *early literacy*, *early childhood literacy* eller *emergent literacy* (Rydsjö, 2012; Kullberg, 2007; Fast 2007).

Barns läs- och skrivutveckling kan beskrivas genom ett så kallat språkträd. Stammen består av barnens läs- och skrivfärdigheter och rötterna av barnets olika erfarenheter från tidig ålder. Förenklat kan rötterna beskrivas som tidiga kontakter till skriftspråket, exempelvis genom böcker, spel, sånger, berättelser osv. Dessa aktiviteter bidrar till att utveckla det som ibland kallas *emergent literacy skills*, som skulle kunna beskrivas som tidiga förberedande förmågor för att utveckla skriftspråket till exempel att lyssna, orientera sig i boken, vända blad, känna igen tryck och liknande (High m.fl., 2000). Grenarna som sedan växer ut är de språkliga aktiviteter som barnet sedan självt kan ingå i med hjälp av sina färdigheter (Fast, 2015). Något som ofta betonas inom literacy-begreppet är att det inte endast är den tekniska färdigheten i skriftspråkligheten som bör tas hänsyn till vad gäller barns tidiga skriv- och läsutveckling:

”Ett barns vägar till eget skrivande och läsande kan gå via leken eller samtal med personer i barnets närhet, via bilder och symboler, via högläsning och muntligt berättande. På så vis får barnets skriv- och läsutvecklingsträd näring.” (Fast, 2015).

Barns läs- och skrivutveckling kan beskrivas genom ett så kallat språkträd

Att den språkliga utvecklingen börjar tidigt innebär också att familjens roll blir mycket central i små barns språkutveckling (Fast, 2007; Bonci, 2011; Eurydice, 2011; Nickel, 2013; Berg, 2015). Därav har forskning kring *family literacy* vuxit fram. Begreppet myntades av Taylor i en etnografisk studie där små barns vardagliga aktiviteter kopplade till språk undersöktes (Taylor via Fast, 2007). Under ungefär samma tid så kartlade även Heath de så kallade textorienterade aktiviteter som skedde i hemmet (Heath via Fast, 2007). Family literacy kan beskrivas som de skriftspråkliga aktiviteter som förekommer i hemmet (Rydsjö, 2012 & Bonci, 2011). Av alla platser där tidig språklig utveckling förekommer, pekas hemmet ut som den viktigaste (Nickel, 2013). Aktiviteter som bilderboksläsning, högläsning, sjunga, rimma, ramsa, leka är sådant som karakteriserar den skriftspråkliga hemmiljön som påverkar barnens senare skolresultat (Ibid.). En forskningsöversikt konstaterar att föräldrarnas involvering i barnens läsning är fundamental för tidig språkutveckling (Eurydice, 2011). Utifrån dessa resonemang har så kallade family literacy program initierats runtom i världen. Ett family literacy program kännetecknas av att läsfrämjande insatser för barn riktas till familjerna. Det finns givetvis en stor variation av olika sådana program där vissa riktar sig till hela familjen medan andra är specifikt ämnade för barns språkutveckling respektive föräldrarnas skriftspråk. Några fokuserar på att öka föräldrarnas medvetenhet om deras roll för barnens språkutveckling (Bonci, 2011). Det senare är till stor del det som Bokstart handlar om. Målet med sådana program kan kortfattat beskrivas som att utöka skriftspråkliga aktiviteter i hemmet (Nickel, 2013). Betonas bör att en skriftspråklig aktivitet inte främst är en pedagogisk aktivitet, som handlar om att traggla bokstäver eller ord. Syftet är att skapa en social interaktion mellan barnet och den vuxna kring det skriftliga, muntliga, bildliga och kroppsliga språket. En *skriftspråklig aktivitet* förstås i denna översikt som ett samlingsbegrepp för t.ex. högläsning, sjunga, ramsa, rimma, leka, prata. Bokstart handlar om att skapa lust och glädje för olika skriftspråkliga aktiviteter hos familjer och på så vis låta barnens språkliga rötter gro för att språkträdet ska kunna börja växa.

Innan vi ser närmare på Bokstarts framväxt kan vi konstatera att begreppet literacy innefattar en mängd av aspekter och kan definieras på många sätt. Vi söker i denna översikt inte någon entydig definition eller översättning. Det centrala är den grundläggande insikten om att barns språkutveckling börjar tidigt och främjas genom skriftspråkliga aktiviteter i hemmet. Därför finns det också stor anledning att närmare titta på hur sådana initiativ och satsningar kan ta sig i uttryck runtom i världen, vilken påverkan dessa har och vad berörda aktörer bör ha i åtanke vid genomförandet av bokgävo program.

3. Bokgåvoprogram – några exempel

3.1 Bokgåvoprogrammen växer fram

Bokgåvoprogram har funnits under lång tid. På ett sjukhus i Boston, började pediatriker redan 1989 dela ut bokgåvor till de minsta barnen vid deras hälsobesök. Bookstart startade 1992 som ett pilotprojekt i Birmingham där 300 barn mellan 6–9 månader blev erbjudna bokgåvor som delades ut vid en hälsokontroll. Då gick den läsfrämjande organisationen BookTrust samman med biblioteket och barnhälsovården i Birmingham för att främja läsning till små barn. Vid en barnhälso-kontroll lämnades böcker över till familjen och sjuksköterskan uppmuntrade föräldrarna att läsa med barnen. Konceptet Bokstart har spridit sig och idag finns liknande satsningar i omkring 30 länder. Flera av dessa (24 st) är anslutna till det globala nätverket för tidiga bokgåvoprogram i EURead, som är en institution inom EU som verkar för läsfrämjande (EURead, 2020).

Bokgåvoprogram av olika slag är inte heller någonting nytt i Sverige. Redan 1984 initierades *BokNallen* i Markaryd, vilket var ett läsfrämjande arbete där bl.a. barnhälsovården genomförde ett hembesök med bokgåva och "boklek" (Rydsjö, 2012). Att folkbibliotek och barnhälsovård samarbetar kring att dela ut bokgåvor till små barn är, 35 år senare, fortfarande den vanligaste förekommande aktiviteten som de samarbetar kring (Hampson Lundh & Michnik, 2014; Rydsjö, 2012). Samverkan mellan folkbibliotek och BHV inom Sveriges kommuner och regioner är inte något ovanligt och av alla folkbibliotek i Sverige nämner omkring hälften att de samverkar med BHV och förskolan (något mer än hälften) (Kulturrådet, 2020). Utöver Bokstart finns det några läsfrämjande projekt och program i Sverige som riktar sig till de allra yngsta. Mellan 2012–2015 så genomfördes den läsfrämjande satsningen "BERÄTTA, LEKA, LÄSA" av Läsrörelsen. Satsningen ämnade att främja samarbeten mellan förskolor och bibliotek genom att arbeta med läsning för barn i åldern 1–3 år" (Johansson & Hillén, 2016). Projektet syftade till att öka kunskapen om barnlitteratur i verksamheterna, stimulera föräldrarnas engagemang och främja små barns tidiga möten med litteraturen. Andra liknande program har varit "Med språket framför sig" (Västerbotten och Hallands län) och "Läs för mig pappa" (ABF) som är exempel på hur olika aktörer arbetar med läsfrämjande för de allra minsta. Det har även varit vanligt förekommande med andra läsfrämjande arbeten i Sverige som varit till för de allra minsta, exempelvis förskolors arbete med kapprumsbibliotek (Johansson, 2017) eller bokgåvor i samarbete mellan bibliotek och barnhälsovård (Rydsjö, 2012). Utan att göra några anspråk på att ge en fullständig kartläggning över svenska läsfrämjande satsningar verkar den övergripande bilden vara att det på olika platser och hos olika aktörer vuxit fram olika, mer eller mindre långlivade, satsningar kring läsfrämjande till de allra minsta, oftast genom olika slags bokgåvosatsningar.

3.2 Bokstart i Sverige

Här följer en kortfattad beskrivning av hur Bokstart i Sverige är upplagt. För en närmare beskrivning se gärna uppföljningen av Bokstart i Sverige (Kulturrådet, 2020).

Bokstart i Sverige initierades 2014 av Kulturrådet, som modell användes Bokstart i Danmark. Detta innebar bland annat att de fem utvalda pilotprojekten fokuserade sin verksamhet på en viss målgrupp utifrån socioekonomiska förutsättningar men också en färdig modell för hembesök och bokgåvor vid 6, 12, 18 och 36 månader. Kulturrådet fick 2017 ett regeringsuppdrag, som sträcker sig till och med 2020, att utveckla Bokstart vidare. Det nationella programmet är baserat på att kommuner och regioner kan söka projektmedel för att initiera bokstartsprojekt och språknätverk, där samverkan mellan bibliotek, barnhälsovård och förskola är central. Hur Bokstart skulle utformas lokalt lämnas dock tämligen öppet för kommuner och regioner att själva designa, dock finns det några krav i att bokstartsinitiativet ska:

- utgöra en långsiktig satsning för att tidigt stimulera språk- och läsutveckling hos barn
- rikta sig till barn i åldern 0–3 år och vuxna i deras närhet
- utgå från varje enskild familjs- och barns behov
- stärka föräldrar i deras betydelsefulla roll för barnets språk- och läsutveckling
- utveckla hållbar samverkan mellan folkbibliotek, barnhälsovård och förskola

Kulturrådet lämnar goda möjligheter att göra egna uttolkningar och utforskande av metoder inom bokstartsarbetet (gällande nuvarande regeringsuppdrag 2017–2020). En majoritet av kommunerna och regionerna har utgått från familjer med nyfödda kring vilka man i större eller mindre grad haft ett interkulturellt och/eller socioekonomiskt perspektiv och där insatserna ofta har handlat om olika mixar av hembesök och gruppträffar. Det vanligaste sättet har varit att biblioteken genomfört hembesök och arrangerat olika typer av gruppträffar för bokstartsfamiljerna. Flera bokstartprojekt involverar barnhälsovården som genomför boksamtal och delar ut en bokgåva inom ramen för sina ordinarie hembesök. Förskolorna har ofta som ett första steg inom Bokstart startat kapprumsbibliotek och runt om i landet pågår nu olika sätt att involvera förskolan mer i arbetet med Bokstart. För närvarande arbetar Bokstart i Sverige med att formulera en nationell ram för hur bokstartskonceptet kan se ut för en kommun respektive region. Denna kunskapsöversikt är en del i att inspirera till en sådan ram.

Bokstart organiseras nationellt av Kulturrådet och de har, utöver de finansiella medel som projekten beviljas, även bistått med kompetensutvecklande insatser såsom konferenser med utbildning och erfarenhetsutbyte för deltagande projekt. Även stöd med informationsmaterial och kunskapspridning är en del av arbetet för Kulturrådet. Det material som Kulturrådet för närvarande tillhandahåller bokstartprojekten är informationsmaterial om små barns språkutveckling i olika åldrar (6 månader, 12 månader, 18 månader och 3 år) på 25 olika språk, folder med tips och råd till föräldrar om tidigt läsfrämjande, kort att använda i kontakt med familjerna, samt tygkassar med Bokstarts logotyp.

Nedan kommer några exempel från bokgåvoprogrammet från det globala nätverket inom EURead att beskrivas. Beskrivningarna är baserade på intervjuer, samt övriga källor som anges.

3.3 Storbritannien

BookTrust är Storbritanniens största välgörenhetsorganisation för läsfrämjande bland barn. BookTrust finansieras främst av statliga medel, samt till viss del via stiftelser och donationer. Bokstart är ett av många program som Booktrust bedriver. Samtliga barn i England och Wales är berättigade del i programmet och en bokgåva. Programmet når ungefär 650 000 familjer varje år.

Bokstart organiseras på nationell, regional och lokal nivå. Den nationella nivån har det övergripande ansvaret för organiseringen av Bokstart och stöttar i allt kring detta. De lokala programmen utför själva Bokstart och delar ut bokgåvor till familjerna. Mellan den nationella organisationen och de lokala bokstartinitiativen finns det regionala bokstartsorganisationer. Dessa fungerar som mellanhänder och syftar till att främja relationen och kommunikationen mellan den nationella och lokala nivån. Den nationella nivån stödjer till exempel de lokala programmen genom en rad olika vägledning och material till bokstartarna som träffar familjerna (BookTrust, 2019b).

Bokstart består idag främst av tre program som riktar sig till olika målgrupper: Bokstart Baby

Pack, Bookstart Treasure och Bookstart Corner¹. För närvarande genomförs dock stora förändringar i Storbritanniens bokgävoprogram. I skrivande stund är alla detaljer för hur Bookstart ska ta form i framtiden inte fastställda, dock är några huvudsakliga inriktningar och strategier på plats. Bookstart kommer framöver att ägna ett större fokus åt vissa målgrupper med större behov av insatser (sårbara och mindre läsbenägna familjer). De generella bokgåvorna till alla barn ska fortsätta, men man vill ha ett större fokus på målgrupper med särskilda behov framåt. Förändringen syftar till att finna en modell för Bookstart som fungerar för alla barn, men sätter de med störst behov främst.²

3.3.1 Modell

Den ursprungliga modellen för Bookstart innebär att små barn tilldelas en bokgåva i samband med ett hälsobesök (som pilotprojektet i Birmingham). Det är barnhälsovården, biblioteken eller registratorerna i kommunerna som delar ut bokgåvorna. Lokala program kan se olika ut vilket beror på att bokstartskoordinatorerna organiserar den lokala implementeringen utifrån de lokala förutsättningarna (Intervju 1; BookTrust, 2019a). Vanligast är dock att bokgåvan delas ut vid hembesök från barnhälsovården, men även på familjecentraler, kliniker eller bibliotek (Eliot, 2014). Modellen bygger på samverkan mellan de olika verksamheterna, där den som är bäst lämpad att dela ut bokgåvan gör det, men ofta genom samarbete mellan bibliotek, barnhälsovård och familjecentraler.

Bookstart Corner är en målgruppsanpassad satsning som riktar sig till familjer som av olika anledningar har ett större behov av insatser. Familjerna kan genom Bookstart Corner få ett utökat stöd i form av fler och anpassade träffar inom programmet. Det finns även anpassade böcker efter olika behov, till exempel anpassade efter språk (BookTrust, 2019c). Inom satsningen används både gruppträffar, hembesök och det kan ingå fler kontakttillfällen med familjerna än basprogrammet vilket bestäms utifrån de lokala och familjernas förutsättningar (BookTrust, 2019d). I de målgruppsanpassade satsningarna är det vanligt att olika verksamheter är inblandade utifrån den lokala kontexten och vilka behov som finns för dessa familjer (BookTrust, 2019a, Crill, 2019).

3.3.2 Utvärdering och forskning

På nationell nivå erbjuds stödverktyg för lokal uppföljning och utvärdering. Den uppföljning som de lokala bokstartsprogrammen rapporterar in är till exempel antal bokgåvor som skänkts men också mer informell återkoppling. För utökat stöd finns även en mall för hur besöken kan följas upp av professionerna (Intervju 1; BookTrust, 2019e).

Efter att ha genomfört en översikt av hur programmen utvärderas så är även uppföljning, utvärdering och forskning föremål för utveckling i de förändringar som nu genomförs på nationell nivå i Bookstart. Syftet är att stärka utvärderingen och få större inblick i familjers och utförande aktörers behov. En del är exempelvis att ett stort antal hushåll vartannat år ska ingå i en undersökning för att få en djupare förståelse för familjers situationer och behov.

Bookstart UK har utvärderats i flera omgångar och utifrån olika aspekter. Wade och Moore har vid flera tillfällen studerat effekterna från pilotstudien i Birmingham som visar att programmet verkar ha positiv

1. Då detta initiativ riktar sig till något äldre barn kommer det inte att beskrivas mer detaljerat i denna översikt.

2. Denna utveckling inleddes 2020 och förändringsarbetet är för närvarande i full gång. Eftersom det inte ännu är klart hur programmet kommer se ut framöver när denna översikt genomförs, kommer Bookstart att beskrivas utifrån hur det har sett ut fram till denna förändring, med reservation för att förändringar kommer ske i framtiden.

inverkan för de deltagande barnen (Wade & Moore via Rydsjö, 2012)³ även på längre sikt (Wade & Moore, 1998). På senare år har fler utvärderingar av Bookstart och Bookstart Corner genomförts och den övergripande bilden från dessa är positiv, både utifrån familjers (O'Hare & Connolly, 2010; Venn, 2014; Demack & Stevens, 2013; Apps m.fl., 2016) och utövares perspektiv (Eliot, 2014; Demack & Stevens; 2013). O'Hares och Connollys (2010) undersökte Bookstarts påverkan på familjer vars resultat visar att Bookstart har en positiv effekt på föräldrars attityder och läsvanor i hemmet. En annan studie som undersöker Bookstart Corner visar att deltagande familjer uppgav att de ingick i skriftspråkliga aktiviteter i högre utsträckning jämfört med innan deltagandet (Demack & Stevens, 2013). Vidare visar studien att både familjer och utövare värderar programmet i likhet med Rix m.fl. (2015) som genom observationer av gruppssessioner med familjerna också betonar vikten av relationen mellan utövarna och familjerna för lyckade interventioner. Dock noterar de att en stor utmaning för implementering var familjecentralernas arbetsbelastning och att relationen till centret var avgörande för utfallet.

Apps m.fl. (2016) finner att platsen och kontexten där bokgåvan delas ut är viktig. Bland annat lyfter de att dela ut bokgåvor på biblioteket är bra utifrån att föräldrar får en relation till biblioteket och kan koppla läsning till ett bredare spektrum av skriftspråkliga aktiviteter. De betonar även att hembesök skapar en gynnsam personlig kontakt och atmosfär i besöket samt att kliniker erbjuder struktur i bokgivandet och en personlig kontakt med föräldrarna.

Venn (2014) beskriver föräldrars tankar kring läsning i hemmet. De deltagande föräldrarna uppger i enkätstudien att de har bättre förutsättningar att läsa med sina barn. En sådan påverkan visade sig också vara starkare i socioekonomiskt svagare grupper. Vidare beskrivs föräldrars utmaningar och motivationer till bokläsning med barnen. Motiven handlade exempelvis om att föräldrarna ville skapa närhet till barnet och vara ett stöd i deras språkutveckling. Vad som hindrade föräldrar från att läsa med barnen var till exempel tidsbrist, energibrist och barnens intressen.

3.4 USA

Reach Out and Read startade redan 1989 genom att några pediatriker på Boston City Hospital såg att flera familjer de träffade inte hade tillgång till böcker hemma. De såg möjligheten för dem att nå ut till dessa familjer. Först placerades böcker i väntrummen och snart nog började böcker ges bort vid barnens rutinmässiga hälsokontroller. Läkarna upplevde då att familjerna läste mer och tidigare med barnen. Konceptet spred sig snart utanför Boston och idag finns programmet i 50 stater och når ut till ungefär 4,8 miljoner barn (av ungefär 15 miljoner barn 0–5 år i hela USA) genom 6,400 lokala program (Intervju 2; Reach Out and Read, 2020a).

Den nationella organisationen har under de aktiva åren växt kraftigt. Det är en icke-vinstdrivande organisation som främst finansieras genom donationer, men även genom offentligt stöd (Reach Out and Read, 2020b). Till nationella Reach Out and Read kan kliniker runtom i landet ansöka om att bli en del av programmet. Den centrala organisationens roll är främst att stötta de kliniker som arbetar med Reach Out and Read, exempelvis genom att tillhandahålla en bokkatalog med tips om böcker som klinikerna kan beställa till förmånliga priser genom samverkan med bokförlag.

Från nationellt håll tillhandahålls även en plattform online för kompetensutbildning för medarbetarna på klinikerna. Dels genomgår alla deltagande pediatriker en grundläggande kurs, vidare finns det även specifika utbildningar för målgruppsanpassade initiativ. En annan viktig del i utbildningen sker via ST-läkarnas lärlingsfas där den praktiska erfarenheten av Reach Out and Read ingår.

3. Se Rydsjö (2012) för vidare beskrivning av de tidiga utvärderingarna från Bookstart UK.

3.4.1 Modell

Grundtanken med Reach Out and Read är att interagera läsfrämjande i barnhälsovården. Modellen innebär att pediatrikern lämnar över en bokgåva och vägleder familjerna i samband med barnens rutinmässiga hälsokontroller. Modellen innefattar tre interventioner: proaktiv vägledning för föräldrar, bokgåvor och läsfrämjande väntrum (Needlman m.fl., 2019). Förutom pediatrikerna involveras även annan personal på klinikerna, samt i vissa fall volontärer som läser i väntrummen med familjerna. Enligt denna modell har familjerna fått omkring 10 böcker när barnet fyllt 5 år, men detta varierar lokalt och utifrån i vilken grad föräldrarna kommer på alla besök. Programmet riktar sig till alla barnfamiljer på de platser som Reach Out and Read är verksamma i.

Det finns riktade initiativ för vissa grupper med andra förutsättningar, till exempel barn med funktionshinder, minoriteter som ursprungsinvånare, spansktalande och flerspråkiga familjer samt program för barn till föräldrar inom militären. Ett annat program som initierats nyligen ämnar främja enklare räkneövningar i familjernas högläsning (Reach Out and Read, 2020c).

De målgruppsinriktade initiativen innebär inte någon organisatorisk skillnad, bokgåvan och samtalet sker fortfarande vid hälsobesöket. Det är istället innehållet i samtalet och böckerna som anpassas för respektive familj, vilket visserligen alltid är ambitionen. De målgruppsanpassade initiativen med tillhörande material utgör således ett extra stöd för läkarna i dessa möten med familjerna (Intervju 2). Dock görs andra förändringar i vissa områden, såsom att säkerställa att vårdpersonalen talar vissa språk eller inrätta bibliotek med barnböcker på kliniken (Diener m.fl., 2012; Byington m.fl., 2008).

Då ungefär 91 procent av alla barn upp till 5 år i USA besöker barnhälsovården åtminstone en gång per år kan en stor andel av familjerna nås på detta vis. Detta innebär också att Reach Out and Read endast når de familjer som går på hälsobesöken. Det är också därför som särskilda målgruppsanpassade initiativ har utvecklats.

3.4.2 Forskning och utvärdering

När Reach Out and Read inledningsvis började växa och fler kliniker skulle införa initiativet såg man ett behov av att studera effekterna av ett sådant program. Då Reach Out and Read är ett klinikbaserat program finns nära kopplingar till forskningsinstitut och således består utvärderingar och studier av programmet främst av forskningspublikationer. Ungefär 18 akademiska studier har publicerats under programmets 30 år. Forskningen fokuserar främst på vilka effekter som går att se i familjers vanor kring skriftspråkliga aktiviteter och barns språkutveckling, men på senare år har även övriga potentiella effekter av programmet och familjers relationer till barnhälsovården i stort undersökts närmare.

Resultaten kan genomgående beskrivas som positiva, i att samband mellan intervention via Reach Out and Read och familjers vanor om skriftspråkliga aktiviteter och barnens språkutveckling har påvisats. Resultaten från ett urval av studierna redovisas i senare avsnitt.

3.5 Nederländerna

BoekStart är ett nationellt bokgåvoprogram i Nederländerna som riktar sig till familjer med barn som är 0–4 år. Boekstart är en del av ett bredare nationellt läsfrämjande program som även inkluderar en satsning på skolbibliotek riktat till äldre barn.

Programmet organiseras nationellt av Stichting Lezen och nationella biblioteket (Stichting Lezen, 2020). Boekstart koordineras vidare på länsnivå av den regionala biblioteksorganisationen. De lokala biblioteken är de som driver Boekstart, i samverkan med andra lokala aktörer i kommunerna

(Bos, 2019). Nystartade initiativ får möjlighet till initial finansiering men på sikt behöver de lokala satsningarna finansieras inom ordinarie budget. Den nationella och regionala nivån stöttar även genom verktygskit för respektive verksamhet. Sedan starten 2008 har Boekstart vuxit i omfattning och idag deltar 98 procent av biblioteken (EU Read, 2019a).

De lokala biblioteken är kärnan i Boekstart och är de som implementerar programmet. Detta val handlade bland annat om att man såg en chans att utveckla biblioteksverksamheten i Nederländerna, då man såg att folk besökte biblioteken i lägre utsträckning. Förskola och barnhälsovården är viktiga samverkansparter i Nederländerna och samverkan mellan dessa utvecklas för närvarande.

3.5.1 Modell

Biblioteket är kärnan i den nederländska modellen och när barnet blir tre månader erbjuds familjen en bokgåva genom att ett presentkort skickas hem till familjerna. Bokgåvan hämtas sedan ut på det lokala biblioteket. Biblioteken och dess medarbetare har inrättat bokstarthörnor och lämnar över bokgåvan som består av en liten resväska med böcker, informationsmaterial och lånekort till barnet. Genom detta nås ungefär 40 procent av Nederländernas barnfamiljer, det vill säga det är ungefär så många som tar tillvara på presentkortet och hämtar ut sin bokgåva.

Förskolans roll är främst att i sin pedagogiska planering inkludera läsfrämjande aktiviteter i större utsträckning i samverkan med biblioteken. Detta görs bland annat genom att inreda läshörnor i lokalerna, kompetensutveckla och att inrätta läsplaner i samverkan med biblioteken. Samverkan sker på lokal nivå och idag är det ungefär en fjärdedel av alla förskolor som i någon mån involveras (Bos, 2019).

Barnhälsovårdens roll har främst varit att i möjligaste mån informera om Boekstart. Då barnläkare och sköterskor inte har haft utrymme och tid att arbeta på andra sätt med Boekstart har "bokstart-coacher" börjat besöka barnvårdcentraler. Det är medarbetare från samverkande bibliotek som kommer till centralen för att läsa med och informera barnfamiljer om Boekstart. Tanken är att de ska nå ut med information om Boekstart till fler familjer.

Samverkan mellan dessa tre aktörer lyfts i intervjun som en förutsättning för att Boekstart ska kunna implementeras till fullo i och med att bibliotekens verksamhet inte är stor nog eller inte har de ekonomiska medel som krävs.

3.5.2 Forskning och utvärdering

Vad gäller uppföljningen av de lokala bokstartsatsningarna så har den nationella lässtiftelsen tagit fram ett uppföljningsverktyg för verksamheterna. Uppföljningen sker via en digital enkät som medarbetare inom barnomsorgen och biblioteken får besvara årligen. Frågorna berör bland annat barnomsorgens läsvanor och bibliotekens policys och samverkan kring Boekstart. Materialet är tänkt att användas både på nationell och lokal nivå för att identifiera utvecklingsbehov, men också som stöd för att formulera strategier och policy.

Flera utvärderingar⁴ och ett större följeforskningsprojekt har genomförts för Boekstart. I studien *From BookStart to BookSmart* av Heleen van den Berg (Berg, 2015) beskrivs Boekstart som ett låg-dos-program, utifrån resonemanget att insatserna är enkla och genomförs sällan. Detta tillvä-

4. Dessa finns endast tillgängliga på annat språk än svenska eller engelska och har inte inkluderats i denna översikt.

gagångssätt möjliggör att insatserna kan riktas till samtliga familjer men samtidigt vara tämligen resurseffektiva (Berg, 2015).

I studien påvisas ett kausalt samband mellan att familjen tidigt startar med högläsning via Boekstart och barnens språkutveckling. Genom att föräldrar deltar i Boekstart ökar exponeringen av böcker och textorienterade aktiviteter i hemmet för barnen, vilket i sin tur visade att dessa barn hade bättre resultat på språktest (Berg, 2015). Studien är en av de få som har lyckats påvisa ett kausalt samband mellan stimuli av bokexponering och barns språkfärdighet genom språktest⁵ (Ibid.).

Utöver detta redogör studien även för hur Boekstart påverkar språkutvecklingen hos temperamentsfulla barn, dvs. barn som är mer benägna till ilska och frustration i vardagliga aktiviteter (Berg, 2015). Studien visar att temperamentsfulla barn löper högre risk att hamna efter i sin språkutveckling. Studien undersöker även hypotesen att föräldrar till temperamentsfulla barn kommer vara mindre benägna att ägna sig åt skriftspråkliga aktiviteter i hemmet med sina barn, då detta av förklarliga skäl kan vara svårare. Resultaten visar dock att Boekstart kan fungera som incitament för föräldrar att fortsätta med dessa aktiviteter trots eventuell negativ respons från barnet (Berg, 2015). Resultaten visar alltså att Boekstart kan fungera som ett skydd för dessa barn att hamna efter i språkutvecklingen, genom att föräldrarna i större utsträckning ingår i skriftspråkliga aktiviteter än vad de annars gjort.

I den tredje studien undersöks vilka föräldrar som är lockade att delta i Boekstart. Urvalet för intervjuer gjordes genom att slumpmässigt välja ut småbarnsföräldrar vid deras hälsobesök. Resultaten visar att föräldrar som beskriver sina barn som temperamentsfulla är långt mer benägna att hämta sin bokgåva.

Några föräldrar deltog även i ett så kallat LENA-test. Då spelas språklig interaktion mellan barnet och föräldrarna under en tidsperiod in, för att mäta i vilken grad språklig interaktion sker i hemmet mellan barnet och föräldrarna. I de fall den språkliga interaktionen i hemmet var antingen mycket begränsad eller mycket omfattande, verkar föräldrarna vara mer benägna att hämta bokgåvan. Det är således föräldrarna bland motpolerna (mycket höga eller mycket låga språkliga interaktioner) som främst verkar lockas av programmet.

Dessvärre, visar resultaten även att föräldrar med låg utbildningsnivå hämtar bokgåvorna i lägre utsträckning jämfört med föräldrar med högre utbildningsnivå. Studien summerar att Boekstart är ett effektivt program för föräldrar med hög utbildningsbakgrund samt för föräldrar till temperamentsfulla barn. Dock finns det en risk för att programmet intensifierar den så kallade matteuseffekten (som beskrivs närmare i kapitel 4.) inom läsning (Berg, 2015). Detta resultat är också en av anledningarna till att bokstartcoacherna som beskrivs tidigare har införts (Intervju 3).

Det finns vissa utmaningar med denna modell, till exempel att familjer med lägre socioekonomisk status har varit svårare att nå ut till, varför de har varit något mindre benägna att hämta ut bokgåvan (Bos, 2019).

3.6 Tyskland

Bokgåvoprogrammet i Tyskland inleddes 2011 av den nationella läsfrämjande organisationen Stiftung Lesen (Tyska lässtiftelsen). Lässtiftelsen är en icke-vinstdrivande organisation som finan-

5. Språktesten I studier genomförs ofta på liknande sett, en vanlig metod är McArthur CDI som också användes i denna studie. Språktesten som används i studierna fokuserar ofta på att mäta barnens receptiva och expressiva vokabulär, vilket i korthet innebär vilka ord barnet kan förstå (receptivt) och vilka ord barnet kan uttrycka verbalt (expressivt).

sieras genom statliga medel såväl som donationer och genom samarbeten. Bokgåvoprogrammet Lesestart finansieras enbart genom statliga medel, vilka har säkrat finansieringen till och med 2027 (Intervju 4; Stiftung Lesen, 2020).

Den nationella nivån stöttar de lokala utförarna på flera sätt. Bokgåvor bekostas av den nationella nivån som även administrerar logistiken bakom detta. Förutom att arbeta med kommunikation och nationell sammanhållning av Lesestart, är en viktig del att erbjuda kompetensutveckling och introduktion till programmet för de verksamma. Sådan ska även tas fram för bibliotekarier. Det finns även en plattform för inspiration och best practice för de lokala utförarna.

Förutom att arbeta med läsfrämjande för familjer och aktörer som jobbar med små barn, jobbar lässtiftelsen även med att höja medvetenheten kring läsningens betydelse på nationell nivå.

2011 initierades bokgåvoprogrammet "Lesestart: Three milestones" i Tyskland som pågick till 2019. Efter en utvärdering reviderades programmet och fortsatte under namnet "Lesestart 1-2-3". Den största skillnaden var att mellanrummen mellan bokgåvorna var kortare och att skolan inte längre delade ut bokgåvorna. Det finns två program inom Lesestart i Tyskland. Det ena är ett universellt bokgåvoprogram och det andra är ett målgruppsanpassat program som riktar sig till asylsökande familjer.

3.6.1 Modell

I bokgåvoprogrammet Lesestart 1-2-3 delas bokgåvorna ut av pediatriken och biblioteket. Barnen får en bokgåva per år fram till 3 års ålder. De två första delas ut inom pediatriken vid hälsobesök och den tredje bokgåvan delas ut vid biblioteken. Programmet är universellt och riktar sig till samtliga barn inom området där programmet är verksamt (ungefär hälften av alla barn nåddes mellan 2011–2019) (Ehmig, 2020; EU Read, 2019b). Man vill främst nå de familjer som är i behov av extra stöd och därför prioriteras de regioner där dessa familjer är överrepresenterade.

Det målgruppsanpassade programmet "Reading is our Future – The Lesestart for Refugee Children Reading Program" riktar sig till flyktingbarn i åldrarna 1–6 år. I Tyskland bor de som väntar på beslut om uppehållstillstånd på flyktingcenter. På sådana center är det vanligt att det finns pedagogisk omsorg och förskola med en anställd person som särskilt arbetar med barn och barnfamiljer. Via dessa personer delas målgruppsanpassade bokgåvor ut till familjerna inom programmet. Böckerna innehåller mest bilder, men även några ord på tyska. Förutom att verka för språkutveckling generellt är detta även tänkt att vara en väg in i det tyska språket (Intevju; Lesestart für Flüchtlingskinder, 2020).

I Tyskland är det omkring 95 procent av alla barn som nås via barnhälsovårdens tidiga hälsobesök, varför nästan alla barn kan nås. Vidare tenderar familjer ha högt förtroende för barnhälsovården vilket gör programmet tämligen stringent inom barnhälsovården. Inom biblioteken kan det dock skilja sig lite i hur man arbetar med att dela ut bokgåvorna. En svårighet för biblioteken har också varit att få familjerna att komma och hämta sina bokgåvor.

3.6.2 Forskning och utvärdering

Tyska lässtiftelsen har en avdelning för forskning om läsning och media där det genomförs regelbundna undersökningar om befolkningens läsvanor. Undersökningarna bedrivs kumulativt och utifrån vilka utmaningar som finns för programmen. Senaste undersökningen fokuserade till exempel på familjer som läser med sina barn, för att få insikter i hur man kan nå dessa familjer med insatser.

Den utvärdering av Lesestart 1-2-3 som genomförts gjordes av en extern part⁶. Utvärderingen riktade sig både till professionerna och föräldrarna. Designen var att i alla målgrupper genomföra enkäter till både deltagande och kontrollgrupper. Ett metodologiskt problem som lyfts med denna utvärdering är att icke-läsvana och icke-tyskspråkiga föräldrar var underrepresenterade bland responderande föräldrar.

Resultaten från utvärderingen visade att programmet haft positiv påverkan på flera områden. Deltagande föräldrar har både visat på ökad medvetenhet och kunskap om högläsning och deras roll för barns språkutveckling. Även institutioner utanför utbildningssektorn visade ökat ansvarstagande för barns språkutveckling. Än viktigare visade resultaten att föräldrarna även hade förändrat sitt beteende och läser mer med sina barn. Vidare pekade även resultaten på att deltagande i programmet främjade samverkan mellan olika institutioner och aktörer, vilket kan bidra till och förenkla läsfrämjande verksamhet (Ehmig, 2020).

Några andra intressanta aspekter som lyfts i utvärderingen handlar om barnhälsovården och bibliotekens roller. Barnhälsovården har visat sig vara en mycket viktig aktör i den tyska modellen och utvärderingen visar att programmet är mycket utbrett och accepterat bland pediatrikerkliniker i Tyskland. Särskilt intressant är att föräldrar som angav att de i samband med bokgåvan hade ett individuellt kvalitativt samtal med vårdpersonalen som överräckte den, ofta använde materialet mer än de som endast fick bokgåvan överlämnad utan några särskilda kommentarer (Ehmig, 2020).

Vad gäller biblioteken så visade utvärderingen att de flesta föräldrar som hämtade bokgåvan var de som redan var bekanta med biblioteken. För många familjer i behov av mer stöd, var det fortfarande ett hinder för biblioteken. Dock har medverkan i Lesestart inneburit att många bibliotek hittat nya sätt att nå ut till familjer genom samverkan med förskolan eller att arrangera aktiviteter för barnfamiljer (Ehmig, 2020).

3.7 Japan

Bokstart i Japan initierades år 2000 efter en pilotstudie i Tokyo (Bookstart Japan, 2020). Bokstart Japan är en icke-vinstdrivande organisation som administrerar bokgåvoprogrammet i landet. På nationell nivå är organisationens främsta roll att stödja de lokala bokstartsprogrammen. Detta sker främst genom att tillhandahålla böcker till de lokala bokstartssatsningarna, kunskapsdelning och information. De lokala bokstartskommunerna får beställa böcker för ett reducerat pris, och får sedan stöd och rådgivning i sin implementering av Bokstart (Intervju 4). De kommuner som deltar gör detta på frivillig basis och för närvarande är det ungefär 60 procent av alla kommuner (Bookstart Japan, 2020). När ett lokalt bokstartprogram inleds blir de ombedda av den centrala organisationen att sätta ihop en styrgrupp samt designa och budgetera Bokstart. Främst är det biblioteken som står för finansieringen, men även social- och hälsoförvaltningar (Satou, 2019).

3.7.1 Modell

Den vanligaste modellen i Japan är att biblioteken, som är kärnan i programmet, tillsammans med barnhälsocentralerna organiserar en bokstarthörna där föräldrarna vid barnens första hälsobesök (inom ett år) får träffa en bokstartare och få en bokgåva. Hälsocentret får alltså besök av en bokstartrepresentant som ofta är volontärer eller från biblioteket. Bokstartaren informerar familjerna och läser högt tillsammans, samt ger bokgåvan som innehåller 1–3 böcker (EURead, 2019c).

6. Utvärderingen i sin helhet finns inte tillgänglig, istället hänvisas till Simone C Ehmigs sammanfattning av resultaten samt intervjun.

Volontärerna får träning av de lokala programmen inför möten med familjerna. Volontärerna utgör en relativt stor del av programmen i flera fall (Satou, 2019). Det finns även vissa lokala program som bjuder in till uppföljningsmöten, detta är ofta i form av gruppträffar för högläsning, sång och dans eller liknande (Intervju 4; Sauto, 2019, EU Read, 2019c).

Något som lyfts i intervjun är att det finns skillnader mellan hur Bokstart implementeras. Beroende på lokala förutsättningar kan det till exempel variera hur många böcker som delas ut och vilka aktörer som samverkar. En skillnad handlar om vilket budgetutrymme som finns för detta. Eftersom den centrala bokstartsorganisationen inte bistår med finansiellt stöd till de lokala programmen blir detta beroende av lokala förutsättningar och prioriteringar. Att bokgåvan delas ut av barnhälsovården relaterar till målet att nå ut till samtliga familjer eftersom de allra flesta går på hälsobesök.

3.7.2 Uppföljning och forskning

En del av bokstartorganisationens stöd till de lokala programmen består av en handbok. Där finns stöd och råd för hur ett bokstartprogram kan genomföras effektivt och inkluderar exempel från verksamheterna. Det finns även stöd i hur de lokala programmen kan arbeta med utvärdering av Bokstart.

Där finns förslag för vilka data som kan samlas in av och från aktörerna, både kvantitativa och kvalitativa aspekter. Till exempel kan antal bokgåvor, uppföljande aktiviteter och liknande samlas in. De kvalitativa aspekterna kan vara föräldrars och andra aktörers åsikter. Den centrala organisationen tillhandahåller även en mängd olika färdiga mallar för uppföljning och enkäter som kan riktas till verksamheterna eller föräldrarna. Det finns alltså stöd i både den administrativa uppföljningen och användaruppföljning.

Bokstart har utvärderats vid flera tillfällen och resultaten indikerar positiva utfall.⁷ Bokstart Japan har genomfört två av dessa. Den första utvärderingen riktades mot föräldrar och deras uppfattning av Bokstart, den andra riktades mot kommunerna och handlade om bokstarts organisation.

Utvärderingarna visade att föräldrar uppskattar deltagandet i Bokstart och bokgåvorna i sig. Utvärderingen visar också att föräldrarna använder böckerna och uppfattar läsning som viktigt. Nästan 90 procent av föräldrarna uppgav att de använde böckerna eller använder böckerna ofta. Ungefär lika stor andel höll med om att det var trevligt att se barnens intresse för berättelser och att bokgåvan kunde vara ett nyttigt verktyg för framtida kommunikation med sina barn. Uppföljningen riktad mot kommunerna visade dock på stora skillnader i antal böcker som delas ut och indikationer på skillnader i hur mycket olika kommuner investerar i sitt bokstartsprogram.

Det verkar således som att resultaten från Bokstart är goda eftersom föräldrar uppskattar och använder böckerna. Ur ett metodologiskt perspektiv bör det dock påpekas att interna utvärderingar av egen verksamhet kan innebära risker med över- och underskattningar.

Dessutom visar andra studier att familjer som deltog i Bokstart verkar mer benägna att läsa om hur man läser med sina barn, att pappor läser mer med barnen och att biblioteksbesök ökar (Hashimoto, 2012). En observationsstudie från bokstartssessioner i Japan visar att barn interagerar i läsningen på olika sätt (Tsuji, 2013). Detta kopplas även till genus och läsvanor hemma. Även om denna studie inte kan visa på ett samband mellan barnens språkutveckling och deltagande i Bokstart, argumenterar författaren att deltagandet kan påverka föräldrars läsvanor hemma positivt och på sikt således främja barnens språkutveckling (Ibid.).

7. Utvärderingarna från Bookstart Japan har sammanfattats i intervjun då materialet endast finns tillgängligt på Japanska.

3.8 De olika programmen

Samtliga bokgåvoprogram har en nationell organisation som står för administrativt stöd, kunskaps spridning och logistik etc. Dessa är ofta icke-statliga organisationer som arbetar med läsfrämjande, till exempel Booktrust i Storbritannien eller Stiftung Lesen. Finansieringen är ofta en blandning mellan offentliga medel och privata samarbeten eller donationer. Den nationella organisationen stöttar de lokala programmen på olika sätt samt genomför och koordinerar utvärderingar. Exempelvis har flera tagit fram lokala projektuppföljningsmallar och samlar in nationella data inför utvärderingar.

Det är också viktigt att betona att de olika ländernas förvaltningar är organiserade på olika sätt, vilket innebär att man bör vara försiktig med att jämföra biblioteken, förskolorna och barnhälsovården rakt av då dessa verksamheter på många sätt skiljer sig mellan de olika länderna. Nedan redogörs några likheter och skillnader för de olika bokgåvoprogrammen, det är dock utanför denna översikts omfattning att genomföra en djupare jämförelse och analys av detta med hänsyn till landspecifika skillnader.

3.8.1 Modeller för bokgåvoprogram

Från dessa illustrerande exempel går det att urskilja några vanliga upplägg och modeller för bokgåvoprogram. De största skillnaderna tycks uppstå i vem som ger bort själva bokgåvan. Ett vanligt sätt är att låta pediatrikerna eller andra medarbetare inom barnhälsovården lämna över bokgåvorna vid barnens rutinmässiga hälsokontroller eller vaccinationer (Reach Out and Read och Lesestart 1-2-3). Reach Out and Read är det enda program som endast involverar barnhälsovården i sitt program. Tyska Lesestart 1-2-3 inkluderar först pediatriken för att sedan även koppla på biblioteken. Nederländernas modell är nästan motsatsen där bokgåvan delas ut av biblioteket, som är kärnan i programmet. Barnhälsovården och förskolor involveras utifrån lokala förutsättningar.

Det vanligaste sättet är till synes dock att involvera flera olika organisationer och ha en modell som bygger på samverkan mellan flera aktörer och verksamheter som riktar sig till små barn. Anledningarna verkar vara att lokala förutsättningar i flera fall behöver styra hur de lokala verksamheterna kan organiseras. I både Storbritannien och Japan är det vanligaste att bokgåvorna delas ut inom barnhälsovården, men både biblioteken och förskolor är ofta involverade. Detta gäller även i det barnhälsovårdscentrerade programmet i Tyskland, där den tredje bokgåvan hämtas på biblioteken. Även i Nederländerna, där biblioteken är kärnan, involveras förskolorna och barnhälsovården.

En modell som också är vanlig är att bokstartare gör hembesök till familjerna. Detta har varit kärnan i Bokstart i både Danmark och Sverige. Danska modellen bygger på att bibliotekarier (främst) genomför hembesök för att dela ut bokgåvor och ge vägledning till barnfamiljer i socioekonomiskt utsatta områden (Espersen, 2016; Kulturrådet, 2018). Trots lovande resultat från utvärderingen (Espersen, 2016) så är Bogstart i Danmark inte längre verksamt eftersom programmet inte fick beviljat finansiellt stöd efter 2016. I Storbritannien tillämpas hembesök också, men i samband med hälsobesök från barnhälsovården (Eliot, 2014), samt inom Bookstart Corner (Rix m.fl., 2015).

Utöver de exempel som lyfts i exemplen i denna rapport finns andra modeller för bokgåvoprogram. I Canada och Polen delas böckerna och informationen ut till familjerna redan på sjukhuset vid barnets födsel (EU Read, 2019d; EU Read, 2019e).

De tydligaste utmaningarna verkar vara att nå de barn som är i störst behov av insatserna. En fördel med att barnhälsovården blir utförarna verkar vara att det finns en kontinuitet och att man kan nå ut till de allra flesta barn, som i Tyskland och USA. En utmaning i Nederländerna, där biblioteken är huvudaktören, är just att nå ut till de familjer som är i störst behov. Där blir samverkan med de andra verksamheterna central. Som vi kommer se senare i denna översikt är frågan om vem som

delar ut bokgåvorna inte så enkel att besvara och det verkar i hög grad bero på landspecifika och lokala förutsättningar.

3.8.2 Målgrupper

Samtliga program i alla länder har specifika modeller för hur Bokstart ska se ut – dock finns det utrymme för lokala anpassningar utifrån exempelvis målgruppsanpassningar eller utifrån resurser eller andra förutsättningar. Bokgåvoprogrammen som lyfts i denna översikt är i första hand fokuserade till generella insatser/bokgåvor till så många barn och familjer som möjligt. Det underliggande perspektivet verkar dock som oftast vara att man helst vill nå vissa målgrupper där barn löper större risk att halka efter i språkutvecklingen, såsom socioekonomiskt utsatta grupper. Därför har vissa särskilda program som ger insatser till dessa grupper initierats. Dessa kan vara mer uppsökande, såsom Bookstart Corner i UK. I Reach Out and Read fokuserar vissa kliniker på att anpassa innehållet i det ordinarie programmet till vissa målgrupper, samt att samarbeta med lokala föreningar eller grupper. I Tyskland finns ett särskilt program för asylsökande familjer, dessutom har det generella programmet riktat in sig på regioner där behovet är större. En aktuell fråga för många program inom nätverket EURead är den om hur man bäst når till de grupper där behovet av insatserna är som störst. Utifrån intervjuerna verkar det som att flera program arbetar med att nå ut till vissa målgrupper i större utsträckning, genom att rikta insatserna mer.

De professioner som utgör bokgivarna är som oftast medarbetare inom barnhälsovården eller biblioteken. I några program används volontärer, men deras förekomst och roll varierar också lokalt inom dessa program. Volontärerna kan ha som uppgift att läsa tillsammans med familjerna i till exempel väntrummen på barnavårdscentraler.

4. Översikt

I detta avsnitt redogör vi för det insamlade materialet om bokgåvoprogram.

4.1 Vilken litteratur finns?

Studiet av barns språkutveckling sträcker sig över flera forskningsområden och discipliner, vilket kan göra det något svårt att få en övergripande bild. Utifrån denna kunskapsöversikt kan några observationer göras kring vad som studeras och utvärderas vad gäller bokgåvoprogrammen. Först och främst går det att konstatera att det finns en växande mängd studier om bokgåvoprogrammens effektivitet. Forskningen kring early literacy och family literacy grundar sig i sociokulturella perspektiv och har därför traditionellt studerats genom etnografiska studier genom observationer i hemmet (se t.ex. Fast, 2007 och Taylor via Fast, 2007). En viktig del i att anpassa och sprida bokgåvoprogrammen har varit att också utvärdera deras effektivitet. På senare tid har det dock blivit allt vanligare att genomföra olika typer av mätningar för att utvärdera och kvantifiera effekterna av programmen, genom att studera barn och familjer som deltar. Needlman (2004) beskriver utvärderingsfrågorna för programmet Reach Out and Read i form av en kedja av spörsmål som önskas besvaras där den sistnämnda är den mest intressanta, men även den svåraste att besvara. Den första är kanske den lättaste att besvara och således även den mest beforskade. Kedjan av utvärderingsfrågor beskrivs genom fyra frågor (Needlman, 2004):

Leder interventioner från bokgåvoprogram till:

1. förändringar i föräldrars attityder om språkliga aktiviteter i hemmet?
2. att de språkliga aktiviteterna (som högläsning) och exponeringen av böcker i hemmet ökar?
3. att små barns språkutveckling förbättras?
4. att färre barn har problem att läsa och skriva i skolan?

Det är också vanligt att programmet eller projektens effektivitet utvärderas utifrån att de deltagande tjänstepersonerna intervjuas. Även observationsstudier för att lära sig mer om interaktioner mellan barnen, föräldrarna och bokstartarna förekommer, vilket mer liknar Taylor eller Fast sätt att studera early och family literacy.

I USA bedrivs en mängd forskning inom pediatriken kring Reach Out and Reads effekter. Givet forskningstraditionen inom medicin är dessa studier ofta av kvantitativ karaktär där RCT (Randomiserad Kontrollerad Studie) eller kvasi-experiment är vanliga för att interventionens påverkan ska isoleras och mätas. Det vill säga att två grupper jämförs, varav en får en "intervention" (i detta fall bokgåva vid hälsobesök) medan den andra gruppen inte får det. Detta har visserligen också gjorts på andra platser, som till exempel i Storbritannien av Wade and Moore eller Nederländerna av Berg.

Utifrån de intervjuer och sökningar som är genomförda i denna översikt så verkar svensk forskning av små barns språkutveckling vara centrerad inom pedagogik och kopplar i hög grad an till förskolan. Det tidigare fokuset kring familjens roll för barnens språkutveckling verkar inte längre vara lika starkt. Det finns dock flera följeforskningsprojekt av lokala bokstartsprojekt, varav två färdiga resultat som redogörs i denna översikt. Den forskning som bedrivs är således praktisknära och utgår från de verksamheter som ingår i programmen. Vidare undersöker dessa studier främst de kvalitativa aspekterna av språkutveckling och bokgåvoprogram, snarare än att mäta effekter som är fallet i exempelvis Reach Out and Read.

Det finns även enstaka studier inom den statsvetenskapliga disciplinen från Bokstart i Taiwan. Där har spridningen av Bokstart som program och policy studerats.

4.2 Vad säger litteraturen?

Vad säger litteraturen om bokgåvoprogram i relation till den språkliga hemmiljön och tidig språkutveckling? Sammantaget finns det en slående samstämmighet inom litteraturen och de empiriska resultat som presenteras. Tidiga språkliga aktiviteter i hemmet är viktiga för små barns språkutveckling och bokgåvoprogram som Bokstart och Reach Out and Read kan bidra till att öka de språkliga aktiviteterna i hemmet. Redovisningen av forskningsresultatet börjar i att undersöka hur bokgåvoprogrammen kan påverka den språkliga hemmiljön (attityder och beteenden i barnens familjer och hem gentemot skriftspråkliga aktiviteter, till exempel högläsning). Sedan beskrivs några studier som visar sambanden mellan hemmiljön och barnets faktiska språkutveckling. Slutligen beskrivs de studier som undersökt bokgåvoprogrammens inverkan på barns språkutveckling.

4.2.1 Den språkliga hemmiljön

En central fråga för bokgåvoprogrammen handlar om den språkliga hemmiljön för barnen och familjen. Kärnan i bokgåvoprogrammen är att främja läsning och språkliga aktiviteter i familjer med små barn, varför denna fråga också har ägnats mycket uppmärksamhet. Den huvudsakliga frågan är huruvida bokgåvoprogram som Bokstart och Reach Out and Read främjar de språkliga hemmiljöerna för små barn eller inte? Detta mäts ofta genom att se hur ofta föräldrar läser tillsammans med barnet, hur många böcker de har i hemmet, om läsning ingår som en favoritaktivitet för barnen, om hen har en favoritbok, vilka attityder gentemot läsning föräldrarna besitter etc. Den övergripande bilden från denna översikt är att bokgåvoprogram påverkar föräldrars attityder och beteenden i önskad riktning. Det finns belägg för att bokgåvoprogram som Bokstart och Reach Out and Read leder till att föräldrar i högre utsträckning ägnar sig åt språkliga aktiviteter i hemmet och att programmen generellt fungerar som ett stöd för små barns språkutveckling (Needlman & Silverstein, 2004; Sanders m.fl., 2000; Fricke m.fl. 2016; Golova m.fl., 1999; High m.fl. 1998; Berg, 2015; Bondt, Willenberg & Bus, 2020).

Reach Out and Read i USA är det program som varit utgångspunkt för de flesta studier gällande språkliga hemmiljöer. Tidigt fann High m.fl. (1998) i en studie att deltagande familjer i Reach Out and Read i högre utsträckning läste godnattsaga med sina barn, jämfört med familjer som inte deltog i programmet (dvs. mottog bokgåvor och vägledning från barnhälsovården). Även attityderna gentemot läsning som aktivitet noterades vara bättre bland dem som deltog i programmet. Även Golova m.fl. (1999) finner att barn som deltog i programmet blev lästa för i högre utsträckning och har fler böcker i hemmet. Båda dessa undersökningar har avgränsat sina urval till låginkomstgärande familjer, utifrån att socioekonomiska faktorer utgör en riskvariabel för barns språkutveckling. Resultaten indikerar således också att bokgåvoprogram i likhet med Reach Out and Read kan bidra till att främja förutsättningar för språkutveckling för barn i socioekonomiskt utsatta familjer. Ett flertal liknande studier har genomförts som alla mäter de skriftspråkliga aktiviteterna i hemmet, vilka alla visar liknande resultat (Fricke m.fl. 2016; Sanders m.fl., 2000; Canfield m.fl. 2018; Needlman m.fl. 2005). Värt att notera är också att även om de flesta hade tämligen små urval, så hade Needlman m.fl. (2005) ett nationellt urval (1647 deltagande barn) i USA, dock var varken urvalet representativt för hela populationen⁸ och platserna var inte heller slumpmässigt utvalda, därför ska resultaten

8. Urvalet var baserat på ett så kallat convenience sample, alltså att deltagarna i studien samlades från kliniker där ROR inte hade (men planerades) implementeras och jämfördes med barn från kliniker där ROR redan fanns.

tolkas försiktigt. Studien bekräftar dock tidigare resultat om att Reach Out and Read leder till att deltagande föräldrar och barn i högre grad ingår i skriftspråkliga aktiviteter.

Utvärderingen av Bogstart Danmark visar att många föräldrar inte hade för vana att läsa tillsammans med sina barn eller besöka biblioteken. Dock upplevde medarbetarna på biblioteken att många vårdnadshavare var intresserade av deras budskap och böckerna. Vid det andra hembesöket upplevde medarbetarna att familjerna hade använt böckerna som de hade fått (Espersen, 2006).

Logan m.fl. (2019) beräknar barns exponering av ord. De beräknar skillnaden i hur många ord som barn blir exponerade för baserat på hur ofta barnen blir lästa för. De finner att glappet mellan potentiellt ordförråd är mycket stort mellan de barn som inte blir respektive de som blir lästa för i unga åldrar. De betonar att detta kan få stora konsekvenser för barnens vidare språkutveckling. Ju mer skriftspråkliga aktiviteter som barn deltar i, desto större möjligheter får de att utveckla sina skriftspråkliga kunskaper och förmågor. Den språkliga hemmiljön skapar förutsättningarna för detta. I nästa avsnitt kommer vi först se närmare på studier av sambandet mellan hemmiljö och faktisk språkutveckling, för att sedan beskriva de studier som gjorts om just bokgävsprogrammets inverkan på språkutveckling.

4.2.2 Hemmiljöns påverkan på språkutveckling

Att främja skriftspråkliga aktiviteter i hemmen och skapa en god språklig hemmiljö handlar om insikterna om att de aspekterna spelar en viktig roll i att lägga grunden för små barns språkutveckling. Dessa samband har också påvisats i några studier. Raikes m.fl. (2006) har i en studie med stort urval (n=2581) visat på sambanden mellan hur mycket föräldrar läser med sina barn och barnens språkutveckling mätt genom språktest. Resultaten visar att barn vars föräldrar är involverade i språkliga aktiviteter, högläsning till exempel, uppvisar bättre resultat än barns vars föräldrar inte är det. Författarna beskriver detta som en *snöbollseffekt* i att regelbunden läsning och barnens språkutveckling är relaterade till varandra. Denna effekt stöds också av andra forskare som beskriver sina resultat som en snöbollseffekt (Berg, 2015; Bondt, Willenberg & Bus, 2020). En annan studie visar också hur högläsning i hemmet i tidig ålder (2–3 år) påverkar skolresultaten (8–9 år), genom att barnens språkutveckling och annan kognitiv utveckling gått längre (Shahaeian m.fl., 2018). Denna effekt kan också beskrivas som läsningens "matteuseffekt":

"Barn som läser bättre än sina jämnåriga läser mer, och blir därmed ännu bättre på att läsa. Barn som läser sämre läser mindre, med följden att de ytterligare hamnar efter." (Andersson, 2015).

Detta kan ses som grunden i att arbeta med tidiga läsfrämjande insatser. Barn som tidigt lär sig avkodning har en tendens att i större utsträckning skapa en läsidentitet, förknippa läsningen med något positivt och därmed också läsa mer – vilket innebär mer övning. Det omvända gäller för barn som är sena i sin läsutveckling. Detta, konstaterar Andersson (2015), bäddar för att tidiga läsfrämjande insatser kan få stor effekt för barns positiva förhållande till läsning.

En sådan snöbollseffekt, matteuseffekten eller resonemanget om barns språkutveckling i språkträd (Fast, 2015) visar alltså att bokgävsprogram som lyckats stimulera barns språkliga aktiviteter i hemmet också faktiskt främjar deras språkutveckling.

För att kunna bedöma effekten av programmen har flera studier fokuserat på att försöka mäta hur programmen påverkar barns faktiska språkutveckling. Ofta mäts detta genom olika språktest för barnet, som mäter deras receptiva och expressiva vokabulär. Mycket pekar mot att bokgävsprogram har positiv inverkan på små barns språkutveckling. Nu vänder vi oss mot de studier som undersökt bokgävsprogramms inverkan på barns språkutveckling.

4.2.3 Bokgåvoprogramms påverkan på barns språkutveckling

Hight m.fl. (2000) finner i sin studie att barn som deltar i Reach Out and Read senare uppvisade bättre resultat på språktest (receptiv och expressiv vokabulär). Utifrån den statistiska analysen resonerar de att denna effekt troligtvis har förmedlats genom att Reach Out and Read har påverkat deltagande föräldrar att läsa mer med sina barn, vilket i sin tur leder till bättre resultat på språktest.

En speciellt intressant studie som är värd att nämna i detta sammanhang, Theriot m.fl. (2003) undersöker om hälsobesök hos barnhälsovården som inkluderar bokgåvor och vägledning påverkar barnens språkutveckling (receptiv och expressiv vokabulär). De finner att det inte bara fanns ett tydligt samband mellan Reach Out and Read-hälsobesök och språkutveckling, men också att sambandet visar på en så kallad dos-effekt. Detta innebär att ju fler besök med bokgåvor, desto fler böcker köpte föräldrarna själva och desto bättre presterade barnen på språktesten. En sådan *dos-effekt* diskuteras även av en tidigare studie (Mendelsohn m.fl., 2001). Resultaten i den studien visar att barn som deltagit i programmet Reach Out and Read uppvisar sex månaders försprång i deras receptiva vokabulär och tre månaders försprång i deras expressiva vokabulär, jämfört med barn som inte deltog i programmet. Meta-analysen av Bondt, Willenberg och Bus (2020) beskriver i liknande anda hur deras resultat stödjer en så kallad snöbollseffekt som konsekvens av bokgåvoprogrammen. Vilket beskrivs i detta citat:

”Våra resultat bekräftar antagandet att bokgåvoprogram främjar bokläsningsrutiner i familjer, vilket i sin tur resulterar i att barn uppvisar bättre resultat på skriftspråksrelaterade beteenden och förmågor. Resultaten stödjer därför teorin om att bokläsning som initieras tidigt genom bokgåvoprogram genererar en ”snöbollseffekt.” (Bondt, Willeberg & Bus, 2020: 366, vår översättning).

Det finns alltså gott om stöd för att bokgåvoprogrammen i förlängningen bidrar till att stärka små barns språkutveckling. Finns det bara studier som pekar på att bokgåvoprogrammen är verkningsfulla? Nej, det finns även andra resultat som är viktiga att lyfta. En studie om Reach Out and Reads effekter uppvisar till och med negativa resultat på familjers läsvanor (Fortman via Needlman och Silverstein, 2004). Dock rapporteras det i denna studie problem med kontrollgrupperna vilket gör det svårt att tolka resultaten. Studien utmärkte sig även genom att urvalsgruppen främst bestod av medelklassfamiljer, till skillnad från många andra av studierna. Thompson m.fl. (2017) fann i sin studie av Imagination Library att endast små effekter på språkliga aktiviteter i deltagande familjer fanns. Vid en senare mätning fann forskarna heller inga fördelaktiga effekter för deltagande barn i termer av språkutveckling. Noteras bör att Imagination Library är ett bokgåvoprogram som, till skillnad från Bokstart och Reach Out and Read, inte inkluderar någon kontakt eller vägledning från professioner, böckerna skickas till familjerna via post. Detta menar författarna skulle kunna vara en förklaring till att effekter uteblev. Detta utgör också en viktig insikt om att läsfrämjande program kräver kvalitativa insatser till familjerna för att vara verkningsfulla. En annan önskad effekt av bokgåvoprogram är att familjerna ska besöka biblioteken i högre grad. Dock verkar det vara tvetydigt om så är fallet. Det finns studier som exemplifierar negativa (Wade & Moore, 1998), respektive positiva samband gällande familjers biblioteksanvändande (Canfield m.fl., 2018). Att biblioteksbesöken minskade förklaras av Wade och Moore (1998) att det på kort sikt finns ett minskat behov för att låna böcker på biblioteket efter att ha fått en bokgåva. Därför betonar de att det behövs en mätning över tid för att kunna fastställa eventuella samband.

4.3 Utformningen av bokgåvoprogram

I detta avsnitt redogörs det för hur bokgåvoprogrammen kan utformas utifrån att få störst genomslag och påverka familjer i största möjliga mån. Sedan beskrivs också några studier som beskriver bokgåvoprogramms relation till målgrupper och riktade insatser.

4.3.1 Hur blir bokgåvoprogrammen verkningsfulla?

Det verkar finnas mycket stöd för att bokgåvoprogram har bidragit till att främja små barns språkutveckling. En förutsättning för detta är dock att programmet utformas på ett ändamålsenligt sätt. Hur bokgåvoprogram blir verkningsfulla är en mycket viktig fråga. En studie som diskuterar detta är den gedigna meta-analysen som jämför Bokstart, Reach Out and Read och Imagination Library. Bondt, Willenberg & Bus (2020) analyserar i studien 44 tidigare genomförda studier för att testa effekten av de olika programmen. Studien undersöker både effekterna som programmen har på den språkliga hemmamiljön och barnens språkutveckling. Resultaten visar att samtliga bokgåvoprogram hade en effekt på deltagarnas språkliga hemmamiljöer genom ökad läsning med barnen:

”Våra resultat stödjer den grundläggande premisen för dessa program, nämligen, att bokgåvoprogram har en viktig funktion i att uppmuntra vårdnadshavare att tidigt börja med högläsning genom att förse gratis böcker som ett incitament.”
(Bondt, Willeberg & Bus, 2020: 367, vår översättning).

Gällande barnens skriftspråkliga hemmiljö och utveckling visade resultaten även där att bokgåvoprogrammen hade effekt. Effekten var vidare relaterad till barnets intresse för läsning, alltså att effekten av programmen var större för barn som visade läsintresse. Alla tre program uppvisade effekter på barns skriftspråkliga intresse och förmågor, dock var denna effekt betydligt större för programmet Reach Out and Read. Utöver att denna studie påvisar att samtliga program har effekt, är en slutsats mycket central:

”Bokgåvoprogram var särskilt effektiva när de inkluderade multipla personliga kontakter med vårdnadshavare, informationssessioner och instruktioner av bokläsning.” (Bondt, Willenberg & Bus, 2020, s. 366. vår översättning).

Regelbundna kontakter med familjerna i samband med bokgåvan är enligt denna studie en förutsättning för ett effektivt bokgåvoprogram. Reach Out and Read erbjuder flera bokgåvor i samband med hälsobesöken, där föräldrarna får instruktioner och tips om hur de kan läsa med barnen. Även om IL visade större effekt på språkliga aktiviteter, eftersom de delar ut fler böcker per barn, så pekar resultaten mot att den vägledning som familjerna får av barnhälsovården väger tungt för familjerna.

Vem som är bokgivare/bokstartare och vägledare i programmen och om detta påverkar effektiviteten kunde inte testas i Bondt, Willenberg & Bus studie (2020). Oftast står det mellan om medarbetare från biblioteken eller barnhälsovården ska vara bokgivaren. Det verkar finnas fördelar med båda. Som nämns i denna studie och till exempel i utvärderingen av tyska ”Lesestart” (Ehmig, 2020) eller Bookstart (Apps, m.fl., 2016), så har många föräldrar ett stort förtroende och ofta en kontinuerlig kontakt med barnhälsovården, varför en bokgåva och vägledning från barnläkaren eller annan medarbetare kan öka chansen att påverka föräldrarnas beteenden. På liknande sätt lyfts fördelar med att bibliotekarier delar ut bokgåvor genom hembesöken. Där lyfts till exempel utvärderingen av danska Bogstart, att den personliga kontakt som skapas när bibliotekarier besöker familjernas hem skapar en god miljö för att föra fram budskapet om läsningens betydelse på ett enkelt och personligt sätt. Den kontakten som skapas anses avgörande för att nå ut med budskapet samt för att få familjerna att besöka biblioteken för andra skriftspråkliga aktiviteter (Espersen, 2006). På liknande sätt beskriver också medarbetare inom svenska bokstartsprojekt att en personlig relation och kontakt, skapar möjligheter att på ett informellt sätt föra fram budskapet (Kulturrådet, 2020) och Hultgren och Johansson (2020) betonar bibliotekariernas expertkunskap om barnlitteratur som viktig. Att få bokgåvan på ett bibliotek skapar en relation och kontext till böcker och litteracitet som också är viktig (Apps m.fl., 2016). Att öka chanserna att nå ut med Bokstart och skapa ett verkningsfullt program kanske inte främst grundar sig i vem som för fram budskapet, utan att det förs fram inom en tillitsfull relation och kontakt mellan bokstartaren och familjerna. Det är svårt att ge

ett svar på vilken väg som är bäst att ta, då anpassningen till lokala förutsättningar har varit viktig i samtliga bokgåvoprogram.

Flera studier här fokuserar på mätbara indikationer av skriftspråkliga aktiviteter i hemmet. Det finns också studier som fokuserar på andra, mer kvalitativa aspekter av detta. Kucirkova m.fl. (2018) undersöker vad som kan tänkas påverka kvaliteten och frekvensen av läsning i hemmet. De skapar en skala för att kunna bedöma kvaliteten i högläsningssessioner mellan föräldrar och barn. Skalan skapas utifrån kända metoder för pedagogisk högläsning såsom att interagera, ställa frågor, peka i boken, vara stöttande och uppmuntrande etc. Denna skala möjliggör att de sedan kan undersöka samband mellan olika variabler och kvaliteten på högläsningen. De finner bland annat att relationen mellan föräldrarna och barnet påverkar och att föräldrar med temperamentsfulla barn generellt har mer kvalitativa högläsningssessioner.

Ett återkommande begrepp för en läsmetod är dialogisk läsning eller dialogläsning, vilket enkelt kan beskrivas som när barnet involveras i läsningen. Interaktionen kan vara att fråga barnet frågor, peka i boken, återupprepa ord, anpassa läsningen till barnets intresse och koppla händelserna till barnets erfarenheter osv. (se till exempel Wirth, m.fl., 2019 och Bergström & Wijk, 2018). Bokgåvoprogrammen syftar till att öka läslusten i hemmet och betonar vikten av att familjerna ska läsa hemma eftersom det, förutom att vara nyttigt, också kan vara roligt och mysigt. Dock finns det en ambition om en ökad läskvalitet, vilket också är viktigt (Bergström & Wijk, 2018) för att högläsningen och andra skriftspråkliga aktiviteter (såsom ramsa, rimma, sjunga osv.) ska få de effekter som beskrivits här för barnen. Vägledningen som bokgivaren erbjuder föräldern när bokgåvan överlämnas är således mycket viktig och detta lyfts också som en framgångsfaktor i varför programmet Reach Out and Read verkar vara så effektivt (Bondt, Willenberg & Bus, 2020). Utifrån Språkstegen (ett bokstartprojekt i regionerna Blekinge och Kronoberg) så betonar Bergström och Wijk (2018) att det är viktigt att visa för föräldrarna hur dialoglösning går till. Således är utbildning och kompetensutveckling för de professioner som blir bokstartare mycket viktigt.

Apps m.fl. (2016) beskriver några faktorer som verkar vara återkommande för framgångsrikt bokgivande. Exempel som lyfts fram i den utvärderingen, och som återkommer i andra sammanhang, är engagerade bokgivare, personlig kontakt, att lyssna in familjen och barnet, god vägledning till föräldrarna och regelbundna personliga kontakttillfällen. Från utvärderingen av SPRÅKA, LEKA, LÄSA lyfter författarna betydelsen av att de som ska genomföra projektet får tillräckligt med tid och resurser för planering för att projektet ska bli framgångsrikt. Det är också viktigt med återkommande utvärderings- och planeringssamtal. En viktig del är också att arbetet förankras bland chefer och beslutsfattare (Johansson och Hillén, 2016).

4.3.2 Generella eller inriktade insatser?

Många av bokgåvoprogrammen riktar sig direkt eller indirekt mot familjer som är i behov av extra stöd. I detta avsnitt beskrivs några aspekter om just målgruppsanpassning, särskilt i relation till flerspråkiga familjer och familjer med sämre socioekonomiska förutsättningar. Från forskningen vet vi att socioekonomiska variabler utgör en riskfaktor för barns språkutveckling (se till exempel Shahaian, 2018). Vidare verkar flera effektmätningar indikera att bokgåvoprogrammen kan vara verkningfulla när det kommer till att jämna ut dessa förutsättningar (Needlman m.fl., 2019; Byington m.fl., 2008; Diener m.fl., 2012; Venn, 2014; Needlman & Silverstein, 2004). Många effektmätande studier fokuserar också på grupper med lägre socioekonomisk status (Needlman & Silverstein, 2004). I en utvärdering av Bookstart rapporterade familjer med lägre socioekonomisk status högre nytta än de med hög status (Venn, 2014) och Fricke m.fl. (2016) noterar också att effekterna av Reach Out and Read ofta är relativt större för familjer med lägre utbildningsnivå.

Som Berg (2015) visar är den största farhågan att bokgåvoprogrammet skulle misslyckas med att nå ut till dessa grupper. I det nederländska fallet handlar utmaningen om att interaktionen mellan

bokstartaren och föräldrarna bygger på att föräldrarna tar sig till biblioteket. Det verkar således vara en utmaning med den modellen att nå de familjer som har mindre insikt i läsningens betydelse för barnen. Som Berg vidare beskriver kan en sådan modell stötta de som redan har goda förutsättningar snarare än tvärtom:

De nuvarande resultaten indikerar att Bokstart inte bidrar till att minska skillnaderna i vokabulär vid skolstart mellan barn från familjer med lägre och högre utbildningsbakgrund. Projektet kan komma att stödja "de rika" istället för "de fattiga", vilket kan komma att stärka matteuseffekten "de rika blir rikare och de fattiga fattigare". (Berg, 2015: 68, vår översättning).

Som visas i Bergs (2015) studie verkar Bokstart i Nederländerna i större utsträckning intressera familjer med goda socioekonomiska förutsättningar. Denna fråga är mycket aktuell bland bokgävoprogrammen i EURead. Här blir givetvis modellen för programmet viktig och det krävs troligtvis en mängd av metoder för att kunna nå ut till alla familjer. Det behöver dock inte betyda att de generella insatserna inte behövs eller att familjer med goda socioekonomiska förutsättningar inte behöver få lära sig mer om hur viktig roll de har för barnens språkutveckling. De flesta program arbetar med såväl generella som riktade insatser.

En annan aspekt av målgruppsanpassade insatser är flerspråkighet. Anderson m.fl. (2017) har i en litteraturoversikt inkluderat family literacy-program⁹ som fokuserar på just tvåspråkighet bland barnen. De konstaterar att dessa program är lovande för att stärka barn från flerspråkiga hemspråkutveckling, genom begreppet *additive bilingualism* (Cummins via Anderson m.fl., 2017), dvs. att barn kan lära sig ett nytt språk parallellt med sitt modersmål. Inom de flesta bokgävoprogram verkar det finnas en aspekt om flerspråkighet och budskapet om att familjer ska ingå skriftspråkliga aktiviteter på sitt modersmål är centralt. Något de också noterar är att högläsning inte är en universell tradition, men är en central del i alla bokgävoprogram. Detta kan vara viktigt vad gäller olika språkkulturer, vilket många bokgävoprogram också noterar. Det är de skriftspråkliga aktiviteterna (läsa, sjunga, ramsa, berätta, rimma, osv.) som är viktiga, men boken är ett värdefullt och centralt verktyg för att få familjerna att initiera sådana aktiviteter. En viktig del i bokgävoprogrammen vad gäller flerspråkighet menar bl.a. Sanders m.fl. (2000) och Byington m.fl. (2008) är att böcker och information på familjens modersmål finns tillgängligt (i studien gäller det spansktalande familjer inom Reach Out and Read).

Att kunna kommunicera är givetvis centralt både för att själva mötet med familjen ska vara förtroendeingivande, men också att böcker på fler språk kan uppmuntra och underlätta för flerspråkiga familjer att läsa i hemmet.

4.4 Bokstartare, samverkan och förutsättningar

I detta kapitel beskrivs de olika aktörernas relation till bokgävoprogrammen utifrån den genomgångna litteraturen. Aktörerna diskuteras utifrån frågor som hur bokgivande professioner påverkas och påverkar familjerna genom programmen, vad samverkans roll är i detta och förutsättningarna för att implementera bokgävoprogram. Slutligen beskrivs också den svenska forskningen om förskolornas roll och barns delaktighet i Bokstart.

9. Notera att de program som studeras inte endast riktar sig till små barn samt inte endast har karaktären av bokgävoprogram som är huvudfokus i denna studie.

4.4.1 Bokgåvoprogram i relation till olika verksamheter

Resultaten från mätningar av effekterna på små barns språkutveckling pekar nästan alla åt samma håll. Vad som på senare tid ägnats uppmärksamhet åt, är om och i så fall vilka andra effekter som bokgåvoprogrammen leder till. Hur påverkar deltagande i bokgåvoprogrammet verksamheterna och medarbetarna? Hur påverkar bokgåvoprogrammen familjernas relation till verksamheterna? Går det att utvärdera bokgåvoprogram i finansiella termer?

Det finns fortfarande begränsat med studier som tittar på detta, men några indikationer finns det om att bokgåvoprogram kan ha positiva effekter utöver små barns språkutveckling. Needlman m.fl. (2019) undersöker i en studie om implementeringen av Reach Out and Read har ökat närvaron på små barns hälsobesök. De finner att föräldrar tenderar att vara mer benägna att delta i hälsobesök efter att Reach Out and Read implementerades och resonerar att detta troligtvis beror på att besöket blev mer minnesvärt.

En annan effekt av bokgåvoprogram kopplar an till medarbetarnas syn på sin profession. Det som beskrivs i intervjuer med olika medarbetare inom barnhälsovården, biblioteken och förskolor, är att många uppfattar arbetet med Bokstart eller liknande som givande och roligt (Kulturrådet, 2020). Liknande beskriver Burton & Navsaria (2019) att implementeringen av Reach Out and Read kan främja barnhälsovårdens arbete. Medarbetarna som jobbade på kliniker som implementerat Reach Out and Read upplevde att de hade bättre verktyg att jobba med både läsfrämjande, men också att boksamtalen fungerade som ett bra verktyg för att skapa relationer och prata om andra hälsorelaterade aspekter med familjerna. Många upplevde också att deltagande i Reach Out and Read höjde moralen och var roligt. Jämfört med kliniker som inte implementerat Reach Out and Read, upplevde medarbetarna att de hade goda förutsättningar att stödja familjerna i barnets språkutveckling. Även utmaningarna med implementeringen av programmet diskuterades i studien, där den vanligaste utmaningen bland Reach Out and Read-anslutna kliniker var finansieringen.

Det finns även resultat som indikerar att föräldrar som besökte Reach Out and Read-kliniker uppfattade personalen som mer hjälpsam (Jones m.fl., 2000). En annan studie som analyserade respons från föräldrar till barnhälsoklinikerna, visade att föräldrarna uppvisade mycket tacksamhet för programmet. Kliniken var belagd i ett socioekonomiskt utsatt område där en stor del av familjerna inte hade engelska som sitt första språk. De tre teman som de spontana tack-lapparna uppvisade var att föräldrarna 1) uttryckte tacksamhet för programmet, 2) att de hade nytta av programmet och 3) att de hade en positiv upplevelse av besöket på kliniken. Även om materialet sannolikt utgörs av de nöjda föräldrarna och urvalet är litet, så indikerar resultaten att föräldrar upplever att programmet är till nytta för dem (Byington m.fl., 2008).

I Bogstart Danmarks utvärdering lyfts det fram att biblioteken har gynnats av arbetet med hembesöken och gruppaktiviteter inom ramen för Bokstart (Espersen, 2016). Medarbetarna inom Bokstart har kunnat nå ut till grupper som biblioteken bör nå ut till. De har även fått insikter om vissa medborgares situationer och knutit relationer till dessa i de lokala sammanhangen. De har också kunnat tillämpa detta i bibliotekets verksamhet utöver inom Bokstart, till exempel som att arrangera aktiviteter för barnfamiljer. En utmaning som lyfts har varit att medarbetarna som gör hembesöken ibland har haft problem att kommunicera med familjerna på grund av språkliga hinder, vilket också är bilden i vissa fall i Bokstart Sverige.

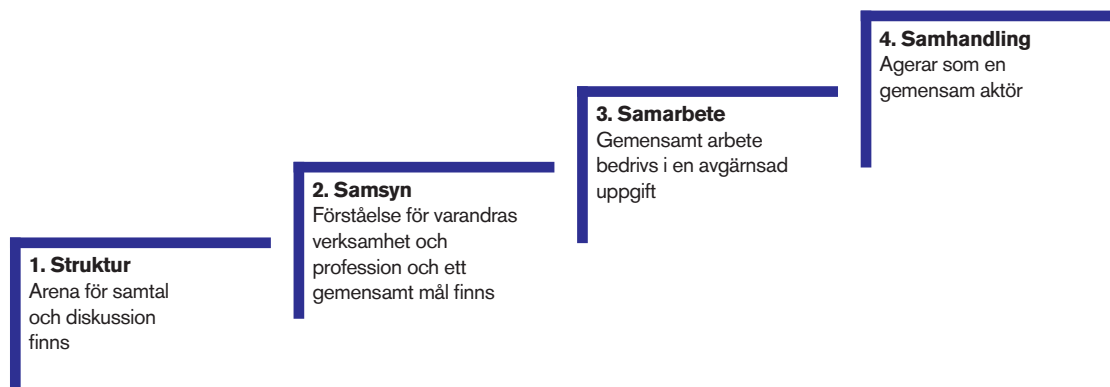
Tätt knutet till frågan huruvida programmen är effektiva eller inte står också frågan om vad kostnaderna för insatserna är. Som Bondt (2020) nämner verkar de personliga kontakterna vara viktiga för att få önskad effekt för familjerna, men driver också upp kostnaden något. Att tala om kostnader för långsiktiga insatser är alltid svårt. Dock har en ekonomisk analys gjorts på ett av programmen. En så kallad Social Return of Investments Analysis (det vill säga en analys av hur stora besparingar som kan göras utifrån storleken på investeringen) genomfördes av Bokstart där resultaten visar att

för varje pund staten investerar i programmet, skulle de få ca 4 pund tillbaka (Bookstart, 2010). De sammanlagda samhällsliga besparingarna (extrastöd i skolan för barn med läs- och skrivsvårigheter, andra kostnader kopplade till låg litteracitet i vuxen ålder) beräknades vara mångdubbla kostnaden för programmet. Även Needlman m.fl. (2019) noterar att kostnaderna för Reach Out and Read är tämligen små som insats för att öka deltagandet på hälsobesök, jämfört med andra åtgärder. Det är svårt att säga någonting om kostnaderna för programmet i denna tämligen begränsade kunskapsöversikt, men det finns ingenting som tyder på att en investering i bokgåvoprogram för små barn skulle vara en dålig sådan i termer av finansiella resurser.

4.4.2 Samverkan och förutsättningar

Bokstart bygger i de flesta fall på samverkan mellan barnhälsovård, bibliotek och förskolor. Det är således intressant att veta mer om hur denna samverkan fungerar och vilka utmaningar som finns här. Detta är också kopplat till de förutsättningar som behövs för att kunna implementera ett bokgåvoprogram. I denna översikt har det varit ganska få studier och rapporter som berör detta på djupet. En övergripande reflektion är därför att det finns tämligen begränsad forskning kring samverkan vad gäller bokgåvoprogrammen. Jämfört med exempelvis tidiga och samordnade insatser till barn och unga, eller generellt vad gäller organisering av vårdinsatser, är fokuset på just samverkan något mindre genomlyst. Dock lyfts ofta samverkan som en mycket central del i bokgåvoprogrammen. Det finns några intressanta aspekter och insikter som bör tas upp vad gäller samverkan och förutsättningar kring tidigt läsfrämjande.

Även om denna översikt inte har möjlighet att omfatta en djupare beskrivning av den generella samverkansforskning som finns, så finns det några teoretiska aspekter kring samverkan som bör belysas. Det mest centrala som kan lyftas är dock de strukturella förutsättningarna som ofta beskrivs som viktiga för att samverkan ska bli bestående och hållbar. Detta kan beskrivas på olika sätt, exempelvis genom den så kallade samverkanstrappan som återfinns i uppföljningen av Bokstart (Kulturrådet, 2020).

Källa: SOU 2018:11, s. 6, omarbetad av Governo

Ett annat sätt återfinns i Öglands taxonomier över samverkan och samarbete mellan folkbiblioteken och andra aktörer, t.ex. barnhälsovården (Ögland, 2013). Ögland beskriver samverkan i sju nivåer som beskriver olika grader av samverkan och kan fungera som en vägledning för hur en verksamhet kan tänka kring sitt arbete med samverkan som strategisk fråga.

Samtidigt som att samverkan ofta är en förutsättning för Bokstart kan det också vara tidskrävande och svårt. En utgångspunkt, som lyfts i SOU 2010:95 som handlar om skolans arbete med utsatta barn (Bilaga 4) kan dock lyftas. Här beskrivs att:

”Långsiktig och strukturellt uppbyggd samverkan som är personoberoende byggs såväl uppifrån och ned i organisationen som nerifrån och upp.” (Danermark m.fl. 2010).

Samverkan är både en fråga för ledningsnivå och politisk nivå, samt för de medarbetare inom verksamheterna som ska samverka operativt. Något som ofta lyfts i samverkanssammanhang är att de strukturella förutsättningarna, för att medarbetarna i organisationerna ska ha handlingsutrymme att samverka, ofta är viktiga (se t.ex. Rydsjö, 2012; Hampson Lundh & Michnik, 2014).

I följeforskningen av Språkstegen, ett bokstartsprojekt i regionerna Kronoberg och Blekinge, beskrivs hur medarbetarna i vissa fall upplever en brist av mandat att arbeta med samverkan. De menar att arbetet inte kommer ”uppifrån”, utan snarare är något som växer fram på gräsrotsnivå (Hultgren & Johansson, 2020). Detta kan vara en stor utmaning, vilket lyfts på andra håll i landet (Kulturrådet, 2020). Även brister av strukturer för samverkan och fora för möten och nätverkande tenderar att vara en bristvara, trots att samverkan mellan barnhälsovård och biblioteken skett under lång tid (Lundh & Michnik, 2014).

Hultgren och Johansson (2020) beskriver hur gemensamma mål mellan de olika verksamheterna kan främja och underlätta samverkan. Genom att ta vara på varandras kunskaper och komplettera varandra, kan barnhälsovård, bibliotek, logopedin och förskolan samverka för att stötta familjerna och barnen i deras språkutveckling. Detta speglar också hur andra bokstartare runt om i landet beskrev fördelarna med samverkan. Att professioner kan öka förståelsen för varandras kunskaper, förutsättningar och situation verkar vara en viktig del i att få samverkan att fungera.

Enligt intervjuerna och litteraturen pekar det mesta mot att samverkan beskrivs som en förutsättning för att kunna genomföra bokgävoprogram framgångsrikt. Det finns inget gyllene recept för samverkan, dock verkar mandat och strukturer för möten och utbyten vara förutsättningar som är viktiga.

En annan viktig aspekt av samverkan är att kompetenserna från olika professioner kan komplettera varandra i arbetet kring barnet. Som Hultgren och Johansson (2020) beskriver kunskapskärnan bland medarbetarna i Språkstegen finns det mycket stor kompetens bland de som jobbar med bokgivandet. Bland annat att de är välbekanta med innebörden av early literacy som en social process och vad för forskning som Bokstart vilar på, samt kunskaper att arrangera skriftspråkliga aktiviteter såsom högläsning, teater, sångstund osv. Vidare lyfter de även några aspekter som medarbetarna skulle vilja veta mer om, vilket de påpekar främst är kunskaper de besitter, men vill vidareutveckla eller fördjupa. Detta innefattar bland annat en ökad kunskap om: de andra professionernas yrkesroll och arbetssätt; konceptet för Bokstart och språkstegen; organisatorisk hållbarhet; didaktik; hur effekter och skillnader kan mätas efter olika insatser, samt hur man kan formulera och beställa kompetenser för verksamheten, som i sin essens kan förstås som hur de kan förankra och argumentera för verksamheten på politisk nivå (2020, s.18f.).

Att bokgävoprogrammen i hög grad har vuxit fram organiskt från gräsrotsnivå är en viktig aspekt. De studier om policyspridning om Taiwans Bokstartsprogram lyfter några intressanta perspektiv även om de i hög grad är teoretiskt utforskande. De beskriver att spridningen av Bokstart i Taiwan att ha gått från ”bottom-up” till ”top-down”, dvs. att Bokstart initialt spreds av lokala aktörer och spreds inom och mellan regioner men att policybeslut från nationell nivå senare var den viktigaste faktorn för Bokstarts utbredning (Lin & Chang, 2014). Spridningen påverkades mest av beslut från statlig nivå då Taiwan är en centraliserad stat, dock fann de vissa indikationer på att lokala aktörers informationsspridning och -bildning kring programmet också kunde påverka spridningen (Hsu & Sun, 2014). En studie om Bokstart Taiwan betonar att informationsspridning och informationsnyttjande kan spela stor roll i spridningen av Bokstart (Ke & Huang, 2014). En teoretiskt inriktad artikel lyfter några huvudsakliga påverkansfaktorer som kan påverka spridningen av Bokstart. De betonar bland annat de organisatoriska förutsättningarna för lokala aktörer, till exempel resurstillgångar och

kultur för förändring inom organisationen (Sun m.fl., 2013). Det verkar finnas tämligen begränsade studier, utöver de från Taiwans kontext, som studerar Bokstarts spridningsmönster.

4.4.3 Förskola och delaktighet

I svensk forskning om små barns språkutveckling verkar det, enligt intervjuerna och materialinsamlingen som har gjorts i denna kunskapsöversikt, som att de flesta studier är koncentrerade kring förskolan. Enligt den bild som ges utifrån intervjuer och databassökningar verkar studierna kring familjernas roll i små barns språkutveckling och bokgåvoprogram i likhet med Bokstart vara få. Det verkar som att det fokus som för bara några år sedan fanns kring familjen och hemmets roll är något avtagande. Det finns visserligen följeforskning i flera av Bokstartsprojekten (till exempel i Blekinge Kronoberg och Gävleborg som redogörs i denna översikt, samt Gotlands pågående följeforskning som ska undersöka hur föräldrars attityder påverkas av deltagande i Bokstart), men utöver detta verkar den mesta forskning vara koncentrerad i förskolans värld. Detta är kanske inte så förvånande, då förskolan har en mycket central roll i barnens språkutveckling och att de flesta små barn i Sverige också går i förskolan (Sveriges Kommuner och Regioner, 2017). Denna översikt går inte djupare in i den pedagogiska forskningen kring early literacy, då fokus i detta sammanhang är familjens roll för att skapa läsglädje och för barnen, dock är det några intressanta studier som vi vill lyfta i ljuset av förskolans roll i Bokstart Sverige. Det handlar dels om hur förskolor arbetar med språkstimulerande aktiviteter och länken mellan förskolan och hemmet. Vidare handlar det om hur bokstartaktörer kan arbeta med delaktighet för att uppmuntra barn och deras föräldrar att ingå sådana aktiviteter.

Högläsning och läsfrämjande i förskolan

För det första har några författare tittat närmare på i vilken utsträckning och på vilka sätt som högläsning med barnen förekommer i svenska förskolor. Damberg (2015) betonar att högläsning sker för sällan och för ostrukturerat. Vidare var ofta fallet att läsningen var för lite interaktiv. Enligt den bild som ges utifrån intervjuer och databassökningar verkar studierna kring familjernas roll i små barns språkutveckling och bokgåvoprogram i likhet med Bokstart vara få. Även Alatalo och Westlund (2019) undersöker hur förskolepersonal förstår högläsning som verktyg för små barns språkutveckling. Likt Damberg (2015) menar de att högläsning konkurrerar med en mängd prioriteringar inom förskolan. Som Svensson (2009) noterar så kan de skriftspråkliga aktiviteterna i förskolan tillkomma på andra sätt än högläsning. Exempelvis beskriver Magnusson och Pramling Samuelsson (2019) hur man kan jobba med språkutveckling genom att leka affär i förskolan, här betonas leken som ett verktyg för förskolor att jobba med barnens språkutveckling. I projektet "Levande läsning" i Varbergs kommun, arbetade förskolor med att utveckla sitt systematiska arbete med högläsning i förskolan. Genom flera fortbildningstillfällen för pedagogerna och inrättande av kapprumsbibliotek ledde projektet till att medarbetarna på förskolorna hade fått större kompetens i hur de kan arbeta med högläsning med barnen. Flera av vårdnadshavarna uppgav att de ändrat sina läsvanor med barnet hemma efter att kapprumsbiblioteket introducerades (Bengtsson & Mellberg, 2015). Hur förskolor ska, kan och bör arbeta med barns språkutveckling har under senare år varit en central diskussion. För att öka kunskapen om vikten av högläsning och andra skriftspråkliga aktiviteter har Skolverket erbjudit bland annat kompetensutvecklande insatser som Läslyftet i förskolan. Ett intressant exempel från Bokstart är hur man i Sjöbo har valt att dela ut bokgåvan via inskolningssamtalen i förskolan (vilket även görs i Härnösands kommun) (Jönsson, 2020).

Som Nordberg (2019) beskriver, kan de kollegiala diskussionerna kring "tambursituationen" främja barnens språkutveckling. Tamburen, eller kapprummet, är både en plats där barnen byter om och där medarbetarna på förskolorna träffar familjerna. I artikeln beskrivs några sätt för hur kapprummen kan göras mer språkfrämjande och hur medarbetarna kan interagera med barnen. Ett vanligt sätt att arbeta med läsfrämjande bland barn i förskolors tamburer är genom kapprumsbibliotek. Ett kapprumsbibliotek är just vad det låter som, ett bibliotek i kapprummet på förskolan (eller annan

pedagogisk verksamhet) där barn och familjer kan låna hem böcker. Magnusson (2020) beskriver kapprumsbiblioteken som en metod som tillämpas i Bokstartssatsningen i Gävleborg. Flera av förskolorna i regionen skall eller har inrättat kapprumsbibliotek, och flera menar att det främjar samtal om språk och litteratur med föräldrarna när de träffas vid hämtning och lämning. Johansson (2017) beskriver i en kartläggning av kapprumsbibliotek i Sverige, men främst i Jämtland Härjedalen, att det finns många goda exempel, men att en stor utmaning är att samverka mellan förskolorna och biblioteken inte är djupgående nog. Att samlas kring ett gemensamt mål har potentialen att göra sådana metoder mer framgångsrika, enligt författaren.

Delaktighet

Barnkonventionens lagstadgande i Sverige har väckt frågor kring barns inflytande. I sammanhanget med språkliga aktiviteter i hem och förskolemiljöer är detta också ett relevant område där mer kunskap kan behövas. Lena Magnusson (2020) beskriver i sin följeforskning av Bokstartsprojektet i Gävleborg hur barns delaktighet och inflytande tar sig i uttryck och hur man arbetar med detta inom projektet. En viktig poäng som lyfts är att barns språkutveckling givetvis beror på barnets intresse i att ingå språkliga aktiviteter, varför barns inflytande över aktiviteter i förskolan således blir viktigt. Det kan till exempel handla om ett direkt inflytande, där barnet kanske väljer att de ska läsa tillsammans med den vuxne eller vilken bok som ska läsas. Även *indirekt inflytande* beskrivs i studien, där den vuxne tar hänsyn till barnets intresse genom att anpassa böcker eller språkliga aktiviteter till detta. Magnusson lyfter också fram att medarbetarna i förskolan använde, började använda och utvecklade strategier för att göra barnen delaktiga i vad hon kallar *språk-lek-lighet* i förskolorna.

Liknande betonar också Johansson och Hillén (2016), i följeforskningsrapporten av BERÄTTA, LEKA, LÄSA, vikten av att lyssna in barn för att möjliggöra deras delaktighet i språkskriftligheter i och utanför förskolan. Även Apps m.fl. (2016) betonar vikten av att lyssna in barnen. De menar också att för att nå ut till och engagera alla föräldrar behöver förskolor och bibliotek arbeta med många olika metoder för att främja läsningen.

Att lyssna in barnen vid utformningen av programmen, valet av böcker, i berättandet och läsningen och att involvera deras intressen, lyfts som viktiga delar för att framgångsrikt väcka deras läslust och få snöbollen i rullning. Så må även vara fallet vad gäller både frekvens och kvalitet av högläsning i förskolorna, samt förskolepersonalens kontakter med familjerna. Vad barnen gör om dagarna på förskolan, påverkar kanske också vad barnen vill göra hemma om kvällarna och helgerna.

4.5 Luckor och utmaningar

Utifrån denna litteraturoversikt går det att urskilja några kunskapsluckor inom den växande litteraturen. I detta kapitel kommer dessa luckor att beskrivas, och utifrån denna översikts omfattning, även beskriva den litteratur som nu finns inom dessa luckor. Vidare beskrivs även utmaningarna med att mäta effekterna av bokgävsprogram.

4.5.1 Behov av longitudinella studier

Det finns en brist på longitudinella studier, varför potentiella långsiktiga effekter idag inte kan beskrivas på ett adekvat sätt (Needlman & Silverstein, 2004 & Carpentieri, 2013). Detta beskrivs även i Anderssons m.fl. studie:

[...] det är en generell brist av longitudinell forskning av family literacy program, fastän det finns viss evidens för att de har en varaktig påverkan [...] (2017: 650, vår översättning).

I de nämnda studierna som haft avsikt att mäta effekterna av bokgåvoprogram är det tämligen ovanligt att dessa är av longitudinell karaktär, det vill säga att man vid upprepade tillfällen och också över tid mäter effekterna av bokgåvoprogrammets intervention. Ofta mäts språkutvecklingen eller de språkliga aktiviteterna i hemmet före och efter interventionen. Ibland mäts kontrollgrupper i sådana studier vid flera tillfällen, men det är sällsynt att barn följs under en längre tid. De långsiktiga effekterna av bokgåvoprogram är således svåra att synliggöra kvantitativt. Det finns dock några exempel på longitudinella studier som alla pekar åt samma håll. Wade & Moore (1998) följde upp de barn som i deltog i Bookstart-piloten i Birmingham och resultaten visade på positiva effekter för barnens språkutveckling (såväl som inom matematik). Cates m.fl. (2012) undersöker hur kognitiv stimulans (till exempel högläsning) i tidiga åldrar påverkar barnens språkutveckling. De konstaterar även att det finns samband i longitudinell analys. En annan studie visar till exempel samband mellan låg nivå av språkliga aktiviteter i hemmet under tidiga år och låg receptiv vokabulär vid ca 5 års ålder (Farrant & Zubrick, 2013). Shahaeian m.fl. påvisar samband mellan högläsning i hemmet i unga åldrar och skolresultaten vid 8–9 års ålder (2018). En studie visar till exempel att barn som sällan blev lästa för vid 2 års ålder och vidare under uppväxten, hade sämre skolresultat vid 6 års ålder (Hayes & Berthelsson, 2020). Även om de inte mätte språkliga aktiviteter i yngre åldrar än två år så indikerar detta långsiktiga effekter. De tre sistnämnda studierna använder samma empiri och studerar inte effekterna för något bokgåvoprogram. Insikterna är såklart fortfarande mycket viktiga, men det verkar finnas en brist på longitudinella studier av långsiktiga effekter av språkliga aktiviteter i hemmet för små barn och bokgåvoprogrammets inverkan.

4.5.2 Socioemotionella aspekter, digital litteratur och ålder för bokgåva

Det finns också få studier kring bokgåvoprogrammets eventuella effekter utöver barnens språkutveckling, till exempel emotionella och sociala aspekter för föräldrar och barn (Needlman och Silverstein, 2004). Socioemotionell utveckling kan enkelt beskrivas som barnets kompetenser i att hantera och förmedla känslor och sociala interaktioner. Wirth m.fl. (2019) undersöker i en studie om den skriftspråkliga hemmiljön kan påverka små barns socioemotionella utveckling. De finner ett samband mellan språkliga färdigheter och socioemotionella kompetenser, dvs. att barn som kommit längre i utvecklingen tenderar att också vara mer socioemotionellt utvecklade. Den skriftspråkliga hemmiljön verkar således påverka, via språklig utveckling, barnets socioemotionella utveckling. Sådana effekter talar för att effektiva bokgåvoprogram kan ge positiva följder för familjer på fler sätt än inom litteracitet. Relaterat till detta, enligt vår intervju, är ett växande intresse inom Reach Out and Read kring ett koncept som kallas *early relational health*. Konceptet vill rikta mer uppmärksamhet mot de vårdande relationer som kan bidra till små barns hälsoutveckling (CSSP, 2020).

Det finns också flera frågor om medieexponering och e-böcker, kring hur de bör användas inom bokgåvoprogram eller inte. Här efterfrågas mer forskning kring potentialen (Mol m.fl. 2014; Bus m.fl., 2015; Kucirkova, 2019; Magnusson, 2020). Exempelvis kan det handla om vilka mönster som finns för hur barn exponeras för olika medier i hemmet. Mol m.fl. (2014) beskriver till exempel mönster i att föräldrar som var vana läsare ägde fler böcker men färre dvd:er. I och med en generell ökning av medieexponering i våra dagliga liv blir sådana forskningsfrågor särskilt viktigt att förstå bättre framöver för bokgåvoprogrammen.

Diskuteras gör även frågan om när under barnets första levnadsår som den första interventionen av ett bokgåvoprogram bör genomföras (Needlman, 2018 & Sinclair 2019). Resultatet från en studie visar att det inte påverkar negativt att börja läsa hemma redan vid två veckors ålder, vilket talar emot vissa farhågor såsom att föräldrar inte skulle fortsätta med högläsning om det introducerades så tidigt eller betrakta det som en börda. Snarare visar trenderna i denna studie att de familjer som fick intervention redan vid två veckor tenderade att läsa lite mer än gruppen som fick intervention vid 6 månaders ålder, även om skillnaderna inte var statistiskt signifikanta (Sinclair, 2019).

4.5.3 Hur mäta effekterna?

Det finns vissa utmaningar med att mäta effekterna av bokgåvoprogram. Några exempel är att man ofta behöver förlita sig på egenrapportering från föräldrar, det vill säga att de själva anger hur mycket de läser med barnen. En risk med detta är dock att föräldrar under- eller överdriver utifrån att många är medvetna om att läsning är någonting man "bör" göra, vilket riskerar att leda till så kallat socialt önskvärda svar. Detta diskuteras ofta i studierna och tas hänsyn till. Ett sätt att undvika detta problem är att följa Bergs (2015) exempel där föräldrarna som deltog i studien fick peka ut vilka omslag av böcker de var bekanta med på en karta, men där endast ett visst antal omslag var äkta. På så sätt kunde de få en bättre indikation på hur många böcker som barnen exponerades för i hemmet. Det finns andra sätt att samla in empiri än egenrapportering från föräldrarna, dock är de mer resurskrävande vilket är ett hinder.

Vad gäller det stora antalet studier om programmet Reach Out and Read så pekar de allra flesta mot att programmen är verkningsfulla. I en systematisk översikt tittade Needlman och Silverstein (2004) på vilka metodproblem och eventuella bias som fanns. Bland annat undersökte de om det fanns en så kallad publikationsbias, det vill säga om studier som visar positiv effekt av programmet oftare publicerades än de som visade ingen eller negativ effekt. Av de opublicerade utkast som de analyserade var det bara en liten del som visade på ingen eller negativ effekt av Reach Out and Read, varför de inte fann att någon sådan bias var en risk.

En annan utmaning är att de statistiska analyserna som görs ofta har tämligen små urval, vilket leder till vissa svårigheter att generalisera resultaten. Studierna genomförs ofta i avgränsade städer eller områden vilket lyfts som en utmaning i litteraturen. Longitudinella studier har också visat sig varit få i antal och efterfrågas därför (Carpentier 2013; Needlman, 2004), det är både praktiskt utmanande och svårt att isolera effekten av just bokgåvoprogrammet, då en mängd variabler måste tas hänsyn till under barnens uppväxt.

Sammantaget verkar det vara utmanande att mäta effekterna av bokgåvoprogram på ett adekvat sätt. Något som lyfts i intervjuer och studier är att det är viktigt att uppföljningen av programmen inte blir för ensidig. Vidare betonas betydelsen av att belysa olika aspekter av programmets effekter och små barns språkutveckling. Det är allbekant svårt att mäta vissa saker. Skriftspråklig utveckling sker genom sociala processer och i interaktioner mellan barnet och den vuxna, vilket gör det svårt att genom kvantifierbara indikationer fånga sådana utvecklingar. Att lägga för stor vikt vid det mätbara kan medföra en risk att missa viktiga aspekter inom den sociala processen som är språkutveckling. Detta kan i sin tur leda till att bokgåvoprogram utvecklas baserat på en för ensidig beskrivning av effekter, vilket följaktligen kan leda till program som inte är ändamålsenliga.

Å andra sidan vore det onekligen synd att inte fortsätta utveckla verktygen för att uppvisa de viktiga effekterna av bokgåvoprogrammens påverkan på barnens språkutveckling. Frågan är nog snarare hur mycket tid och resurser de lokala bokstartsprojekten själva bör lägga på detta. Det kan finnas anledning att vara eftertänksam innan en mängd mindre försök till effektmätningar initieras av bokstartsatsningarna själva, vilket även lyfts i uppföljningen av Bokstart (Kulturrådet, 2020). Det är både svårt och tidskrävande att genomföra sådana studier, särskilt longitudinella sådana.

5. Sammanfattande reflektioner

Det går att konstatera att bokgåvoprogrammen som har beskrivits i denna studie är verkningsfulla i att främja skriftspråkliga aktiviteter i familjerna. En mängd effektmätningar och andra studier visar på att programmen tenderar att vara effektiva och kan stödja familjer från alla bakgrunder, men särskilt grupper med sämre socioekonomiska förutsättningar. Vidare visar utvärderingar och kvalitativa studier att det finns några viktiga iakttagelser som är centrala för att lyckas nå ut med Bokstarts budskap och uppdrag att främja lustfyllda språkstimulerande aktiviteter hos familjer. Repetition genom förtroendefulla relationer med bokstartare är ett centralt sådant. I följande tabell sammanfattas de huvudsakliga iakttagelserna i denna kunskapsöversikt utifrån de områden som beskrivs i kapitel fyra:

Område	Huvudsakliga iakttagelser
Språklig hemmiljö	Bokgåvoprogram bidrar både till att påverka hemmiljön positivt genom att förändra vårdnadshavares och barns attityder till läsning, samt till att ökad högläsning och skriftspråkliga aktiviteter prioriteras i hemmen.
Barns språkutveckling	Barns språkutveckling har påvisats påverkas positivt för barn som fått ta del av bokgåvoprogram. Språkutvecklingen sker genom "snöbollseffekt" eller "dos-effekt", d.v.s. att ju mer skriftspråklig stimulans desto bättre förutsättningar för språkutveckling.
Att utforma verkningsfulla bokgåvoprogram	Förtroendefullt relationsskapande genom (helst återkommande) personliga möten mellan bokstartare och familj är viktigt för att göra programmet verkningsfullt. Att verka för att stödja föräldrar att höja läskvaliteten utifrån beprövade metoder såsom "dialogläsning". Samtidigt är det viktigt att essensen av Bokstart (främja läsglädje, fantasi och kreativitet) bibehålls. Det är viktigt att de lokala bokgåvoprogrammen har rätt förutsättningar att genomföra projekten i termer av resurser och tid.
Generella eller riktade insatser?	Generella bokgåvoprogram kan i vissa fall ha svårt att nå ut till familjerna med störst behov. Målgruppsanpassade program kan stödja familjer i behov av stöd i deras barns språkutveckling. Programmen är lovande i att stödja utveckling både av barnens modersmål och annat språk.
Bokgåvoprogram i relation olika verksamheter	Det finns indikationer att professioner och verksamheter kan gynnas av bokgåvoprogram genom ökad kompetensutveckling. Det finns ingenting som tyder på att bokgåvoprogram inte skulle vara en god investering för verksamheterna.
Samverkan och förutsättningar	Det finns begränsad forskning om samverkan om tidigt läsfrämjande. Bokstart växer i hög grad fram från gräsrotsnivå och de olika professionernas kompetenser är viktiga komplement i arbetet med läsfrämjande.
Förskola och delaktighet	Det finns utvecklingspotential i hur förskolor arbetar läsfrämjande med små barn. Ett vanligt sätt som förskolor arbetar med för att nå familjer är kapprumsbibliotek. Det finns stor potential i att utveckla hur förskolor arbetar med barns och föräldrars delaktighet i det språkfrämjande arbetet.
Kunskapsluckor och utmaningar	Longitudinella studier är en bristvara i studiet av bokgåvoprogram. De få som finns pekar åt att effekter som visats i andra studier verkar bestå. Det finns en önskan att även undersöka programmets påverkan på socioemotionella aspekter bland barnen. Vissa indikationer finns att programmen kan främja sådan utveckling. Det finns utmaningar med att mäta effekterna av Bokstart. Det är viktigt att inte endast fokusera på effektmätning. Kvalitativa studier behövs också för att förstå läsfrämjandets påverkan.

De olika modellerna för bokgivande tenderar att lägga olika vikt vid olika verksamheter, vilka alla har olika fördelar och nackdelar. Utifrån Sveriges situation och kontext finns några särskilt intressanta observationer från denna översikt. Som studierna om Nederländernas program visar, verkar biblioteken som kärna för bokgivande innebära en utmaning att involvera samtliga familjer. Vidare finns också utmaningar att nå ut till de grupper som är i störst behov. Å andra sidan utgör bibliotekens

medarbetare en viktig kompetens när det gäller barnlitteratur och språkutveckling. Nederländska exemplet visar att Bokstart innebär en utvecklingsmöjlighet för biblioteken, vilket blir centralt för att få familjer att använda dem i större utsträckning. Barnhälsovården spelar i flera modeller en stor roll. Fördelarna handlar bland annat om möjligheten att nå ut till nästan alla familjer. Samt att familjer ofta har en tillitsfull relation till vårdgivarna. Förskolans roll är ofta mindre distinkt. I Sveriges fall kan vi notera att förskolorna dock spelar en ganska stor roll i implementeringen av Bokstart, dessutom fokuserar en stor del av forskningen om early literacy kring just förskolor snarare än hemmet. Som bekant går en mycket hög andel av alla barn i förskolan i Sverige vilket gör den till en viktig aktör inom svenska Bokstart.

Den viktigaste aspekten av de bokgivande aktörerna är dock att samverkan är central i Bokstart. Förutom Reach Out and Read, är samtliga länders program samverkansinriktade i genomförandet. Forskningen om samverkan kring tidigt läsfrämjande är dock begränsad. Det kan vara svårt att få samverkan att fungera. Bokstart i Sverige präglas av väl fungerande samverkan på gräsrotsnivå där olika professioner kan komplettera varandras kompetenser. Dock är strukturella förutsättningar viktiga för att samverkan ska fortleva. Att kunna nå ut till familjerna på olika sätt utifrån deras behov och lokala förutsättningar kan endast uppnås genom att verksamheterna samverkar. De tre verksamheterna, bibliotek, barnhälsovård och förskola, har goda möjligheter att tillsammans skapa kontinuitet kring Bokstarts budskap, vilket också lyfts i de rekommendationer som presenteras i uppföljningen av Bokstart i Sverige. Här förordas bland annat ett gemensamt läsfrämjande uppdrag från berörda statliga myndigheter till nämnda verksamheter (Kulturrådet, 2020).

Referenslista

- Alatalo, T. & Westlund, B. (2019). *Preschool teachers' perceptions about read-alouds as a means to support children's early literacy and language development*. *Journal of Early Childhood Literacy*. Tillgänglig: <https://doi.org/10.1177/1468798419852136>
- * Anderson, J., Anderson A. & Sadiq, A. (2017) *Family literacy programmes and young children's language and literacy development: paying attention to families' home language*, *Early Child Development and Care*, 187:3-4, 644-654, DOI:10.1080/03004430.2016.1211119
- Andersson, J. (2015), *Med läsning som mål - Om metoder och forskning på det läsfrämjande området*, Kulturrådets skriftserie 2015:3, Stockholm: Statens kulturråd. Tillgänglig: https://www.bokstart.se/globalassets/med_lasning_som_mal.pdf [Hämtad: 2020-06-10]
- Apps, J., Christie, S. & Goouch, K. (2016). *The role of the Bookstart Baby gifting process in supporting shared reading*. Prepared for BookTrust by Research Centre for Children, Families and Communities.
- Bengtsson, M. & Mellgren, E. (2015). *LEVANDE LÄSNING: Ett pilotprojekt – högläsning för förskolebarn*, Varbergs kommun.
- Berg, H. van den (2015). *From BookStart to BookSmart: About the importance of an early start with parent-child reading*. Leiden: Leiden University. Tillgänglig: https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/33033/Final_thesis.pdf?sequence=1 [Hämtad: 2020-06-25]
- Bergström, E. & Wijk, S. (2018). *Tidig språkintervention med dialogläsning - forskning och praktik*. Mötesplats för professionsforskning. Svensk biblioteks förening.
- Bonci, A. (2011), *A research review: the importance of families and the home environment*. London: National Literacy Trust.
- Bondt, M. de, Willenberg, I & Bus, A. (2020). *Do Book Giveaway Programs Promote the Home Literacy Environment and Children's Literacy-Related Behavior and Skills?*, *Review of Educational Research*, 90:3, 349–375.
- Bookstart. (2010). *2009/10 'A Social Return on Investment (SROI) Analysis'*: prepared for Booktrust by Just Economics LLP.
- Burton, H. & Navsaria D. (2019). *Evaluating the Effect of Reach Out and Read on Clinic Values, Attitudes, and Knowledge*, *Wisconsin Medical Journal*, 118:4, 177-181.
- Byington, C. m.fl. (2008). *The Good Habit of Reading (El Buen Habito de la Lectura): Parental Reactions to an Enhanced Reach Out and Read Program in a Clinic for the Underserved*, *Journal of Health Care for the Poor and Underserved*, 19, 363–368.
- Canfield, C. m.fl. (2018). *Encouraging parent-child book sharing: Potential additive benefits of literacy promotion in health care and the community*, *Early Childhood Research Quarterly*, 50, 221–229.
- * Carpentieri JD. (2013) *Evidence, Evaluation and the 'Tyranny of Effect Size': a proposal to more accurately measure programme impacts in adult and family literacy*, *European Journal of Education*, 48:4, 543-556. Tillgänglig: <https://www.jstor.org/stable/26357814>

- * Cates, C. m.fl. (2012). *Infant Communication and Subsequent Language Development in Children from Low-Income Families: The Role of Early Cognitive Stimulation*, *J Dev Behav Pediatr* 33, 577–585.
- * Damberg, U. (2015). *Read-alouds in preschool – A matter of discipline?*, *Journal of Early Childhood Literacy*, 15:2, 256-280. DOI: 10.1177/1468798414522823
- Danermark m.fl. (2010). *Skolans arbete med utsatta barn – ett samverkansperspektiv*. I: SOU 2010:95. Se, tolka och agera – allas rätt till en likvärdig utbildning.
- Demack, S. & Stevens, A. (2013). *Evaluation of Bookstart England: Bookstart Corner*. Centre for Education and Inclusion Research, Sheffield Hallam University.
- Diener ML, Hobson-Rohrer W & Byington CL. (2012). Kindergarten Readiness and Performance of Latino Children Participating in Reach out and Read. *J Community Med Health Edu*, 2, 133. Tillgänglig: https://reachoutandread.org/wp-content/uploads/2019/09/Diener_etal2012.pdf [Hämtad: 2020-07-06]
- Eliot, S. (2015). *Bookstart Baby Evaluation 2014-15: Survey of gifting partners*. BookTrust.
- Espersen, H. (2016). *Evaluering af samarbejdet i Projekt Bogstart: En opsøgende biblioteksindsats over for familier med førskolebørn i udsatte boligområder*. Det Nationale Institut for Kommuners og Regioners Analyse og Forskning.
- Eurydice (2011). *Teaching reading in Europe: contexts, policies and practices*. Bryssel: Europeiska kommissionen. Tillgänglig: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/cb864934-0f5a-4984-bd56-51a8b9d44cfa/language-en> [Hämtad: 2020-07-07]
- Farrant, B. & Zubrick, R. (2013). *Parent-child book reading across early childhood and child vocabulary in the early school years: Findings from the Longitudinal Study of Australian Children*, *First Language*, 33, 280.
- Fast, C. (2007). *Sju barn lär sig läsa och skriva: Familjeliv och populärkultur i möte med förskola och skola*. Doktorsavhandling: Uppsala universitet. Tillgänglig: <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:169656/FULLTEXT01.pdf> [Hämtad: 2020-07-02]
- Fast, Carina (2015) *Läslust i hemmet. Så stödjer du ditt barns skriv- och läsutveckling*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Fricke, J., Navsaria, D. & Mahony, K. (2016). Effectiveness of a Clinic-Based Early Literacy Program in Changing Parent-Child Early Literacy Habits, *Wisconsin Medical Journal*, 115:6, 300-305.
- Golova N. m.fl. (1999). *Literacy Promotion for Hispanic Families in a Primary Care Setting: A Randomized, Controlled Trial*, *Pediatrics*, 103:5, 993-7.
- Hampson Lundh, A., och Michnik, K. (2014), *Samarbete mellan folkbibliotek och barnhälsovård i Sverige: En utökad kartläggning och nulägesbeskrivning*, Halmstad: Region Halland.
- * Hashimoto, Y. (2012) *Community-Based Book Reading Programs for Parents and Young Children in Japan*, *Childhood Education*, 88:4, 226-231, DOI: 10.1080/00094056.2012.699853

- * Hayes, N. & Berthelsen, D. (2020) *Longitudinal profiles of shared book reading in early childhood and children's academic achievement in Year 3 of school*, *School Effectiveness and School Improvement*, 31:1, 31-49, DOI: 10.1080/09243453.2019.1618347
- High, P. m.fl. (1998). *Evaluation of a Clinic-Based Program to Promote Book Sharing and Bedtime Routines Among Low-Income Urban Families With Young Children*, *Arch Pediatr Adolesc Med*, 152, 459-465.
- High, P. m.fl. (2000). *Literacy Promotion in Primary Care Pediatrics: Can We Make a Difference?*, *Pediatrics*, 105:4, 927-934.
- * Hsu, K-M., & Sun, M. T-W. (2014) *Policy diffusion and public service motivation: an exploratory study of the Bookstart programme in Taiwan*, *Journal of Asian Public Policy*, 7:2, 179-190, DOI: 10.1080/17516234.2014.894901.
- Hultgren, F. & Johansson, M. (2020). *Att bli Språkstegare på bibliotek: delrapport av följeforskning på bibliotekens utvecklingsarbete med Språkstegen*. Borås: Bibliotekshögskolan Borås. Tillgänglig: http://www.sprakstegen.se/a/uploads/dokument/Delrapport_Spr procentC3 procentA5kstegen_slutversion.pdf [Hämtad: 2020-06-12]
- Johansson, A. (2017). *Bokpåsar och kappumsbibliotek på förskolor i Jämtland Härjedalen: 2016-2017 – med en nationell utblick*. Region Jämtland Härjedalen.
- Johansson, B. & Hillén, S. (2016). *Läsa med de yngsta: Följeforskning av Läsrörelsens projekt BERÄTTA, LEKA, LÄSA*. Föreningen Läsrörelsen och Regionbiblioteket i Örebro län
- Jones, F. m.fl. (2000). *The Value of Book Distribution in a Clinic-Based Literacy Intervention Programme*, *Clin Pediatr.*, 39, 535-541.
- Jönsson, K. (2020). *Bokstart på förskolan – en del av verksamheten redan från början*. I: *Bokstart Skåne (Digital Rapport)*. Tillgänglig: <https://utveckling.skane.se/digitala-rapporter/bokstart-skane/bokstart-pa-forskolan--en-del-av-verksamheten-redan-fran-borjan/> [Hämtad: 2020-08-23]
- * Ke, Y-C. & Huang, Y-C. (2014) *Exploring policy innovation and the diffusion of the Bookstart programme in Taiwan: an information-based approach*, *Journal of Asian Public Policy*, 7:2, 140-153, DOI: 10.1080/17516234.2014.894898
- * Kucirkova, N., Dale P & Sylva, K. (2018) *Parents reading with their 10-month-old babies: key predictors for high-quality reading styles*, *Early Child Development and Care*, 188:2, 195-207, DOI: 10.1080/03004430.2016.1211117
- Kullberg, B. (2007). *Emergent literacy. Femton svenska forskares tankar om barns skriftspråkslärande 2006*. Göteborg: Institutionen för pedagogik och didaktik. Tillgänglig: <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/23002> [Hämtad: 2020-07-07]
- Kulturrådet. (2018). *Fem pilotprojekt utforskar hembesök och möjligheter till samverkan*, Stockholm: Statens kulturråd.
- Kulturrådet. (2020). *Bokstart i Sverige: En uppföljning*. Stockholm: Statens kulturråd. Förberedd till Kulturrådet av Governo.
- Lin, J-S. & Chang, Y-T. (2014) *The policy evolution of Bookstart*, *Journal of Asian Public Policy*, 7:2, 128-139, DOI: 10.1080/17516234.2014.894897

- * Logan, J., Justice, L., Yumus, M. & Chaparro-Moreno, L. (2019). When Children Are Not Read to at Home: The Million Word Gap, *J Dev Behav Pediatr* 00:1–4.
- Lundh, A. Hampson, & Michnik, K. (2014), *Samarbete mellan folkbibliotek och barnhälsovård i Sverige: En utökad kartläggning och nulägesbeskrivning*, Halmstad: Region Halland.
- Magnusson, L. (2020). *Barn, böcker, delaktighet och inflytande. Rapport från ett bokstartprojekt i Gävleborgsregionen*. Region Gävleborg.
- Magnusson, M. & Pramling Samuelsson, I. (2019). *Att tillägna sig skriftspråkliga verktyg genom att leka affär*. *Forskning om undervisning och lärande*, 7(1): 23-43.
- Mendelsohn, A. m.fl. (2001). *The Impact of Clinic-Based Literacy Intervention on Language Development in Inner-City Preschool Children*, *Pediatrics*, 107:1, 130-134.
- * Mol, S., Neuman, S. & Strouse, G. (2014) *From ABCs to DVDs: Profiles of infants' home media environments in the first two years of life*, *Early Child Development and Care*, 184:8, 1250-1266, DOI: 10.1080/03004430.2013.862531
- Needlman, R. & Silverstein, M. (2004). *Pediatric Interventions to Support Reading Aloud: How Good is the Evidence?*. *Developmental and Behavioral Pediatrics*. 25:5, 352-362.
- * Needlman, R. (2018). Reading Aloud to Newborns, *J Dev Behav Pediatr* 39:79–80.
- * Needlman, R. m.fl. (2005). *Effectiveness of a Primary Care Intervention to Support Reading Aloud: A Multicenter Evaluation*, *Ambulatory Pediatrics*, 5, 209-215.
- Needlman, R., Dreyer, B., Klass, P. & Mendelsohn A. (2019). Attendance at Well-Child Visits After Reach Out and Read. *Clinical Pediatrics*, 58, 282–287. Tillgänglig: https://reachoutandread.org/wp-content/uploads/2019/09/Needlman_-_compliance.pdf [Hämtad: 2020-07-06]
- Nickel, S. (2013). *Family Literacy: A Short Overview*. I: Maas, J., Ehmig, S. & Seelmaan, C. (2013). *Prepare for Life! Raising Awareness for Early Literacy Education*. Stiftung Lesen.
- Nordberg, A. (2019). *Support of language and communication in the 'Tambour situation' in Swedish preschools*, *Early Child Development and Care*, DOI:10.1080/03004430.2019.1645134
- O'Hare, L. & Connolly, P. (2010). *A Randomised Controlled Trial Evaluation of Bookstart+: A Book Gifting Intervention for Two-Year-Old Children*. Belfast: Centre for Effective Education, Queen's University Belfast.
- Raikes, H. m.fl. (2006). *Mother-Child Bookreading in Low-Income Families: Correlates and Outcomes during the First Three Years of Life*, *Child Development*, 77:4, 924-953.
- Rix, J. m.fl. (2015). *The family experience of Bookstart Corner: An evaluation of Bookstart Corner*. Prepared for Booktrust by The Centre for Research in Education and Educational Technology, The Open University.
- Rydsjö, K. (2012). *Dags att höja ribban!?! En rapport om samverkan mellan barnhälsovård och bibliotek kring små barns språk- och litteracitetsutveckling*. Halmstad: Regionbiblioteket Halland. Tillgänglig: https://www.bokstart.se/globalassets/bvc_rapport_rydsjo.pdf [Hämtad: 2020-06-12]

Sanders, L. m.fl. (2000). *Prescribing books for immigrant families: A Pilot Study to Promote Emergent Literacy Among Children of Hispanic Immigrants*, Arch Pediatr Adolesc Med. 154, 771-777.

* Shahaeian, A., Wang, C., Tucker-Drob, E., Geiger, V., Bus, G.A., & Harrison, L.J. (2018). *Early Shared Reading, Socioeconomic Status, and Children's Cognitive and School Competencies: Six Years of Longitudinal Evidence*, Scientific Studies of Reading, 22:6, 485-502, DOI: 10.1080/10888438.2018.1482901

* Sinclair E. m.fl. (2019). *Shared Reading Practices and Early Literacy Promotion in the First Year of Life*, J Dev Behav Pediatr 40:538–546.

* Sun, M. T-W. m.fl. (2013). *Service innovation and policy diffusion: an exploratory study of the Bookstart program in Taiwan*. International Journal of Public Sector Management. 26:5. 361–374.

Sveriges Kommuner och Regioner (2019), *Välfärden i siffror*, Stockholm: Sveriges Kommuner och Regioner.

Theriot, J. (2003). *The Impact of Early Literacy Guidance on Language Skills of 3-Year-Olds*, Clin Pediatr. 42:165-172.

* Thompson, A., Klemp, H. & Stinson, A. (2017) *Effect of the Imagination Library on caregiver-child literacy interactions and school readiness: findings from two quasi-experimental propensity score studies*, Journal of Children and Poverty, 23:1, 19-40, DOI:10.1080/10796126.2016.1187587

Tsuji, H. (2013). *An Exploratory Analysis of 4-Month-Old Infants' Behaviours Towards Picture Books in the Bookstart Programme Context*. Asia-Pacific Journal Of Research In Early Childhood Education, 7:2, 5-28.

Wade, B. & Moore, M. (1998). *An early start with books: literacy and mathematical evidence from a longitudinal study*. Educational review, 50 (2) s.135-145.

Venn, S. (2014). *Family reading habits and the impact of Bookstart*. Prepared for BookTrust by Free Thought Research.

* Wirth, A., Ehlig, S.C., Drescher, N., Guffler, S. & Niklas, F. (2019): *Facets of the Early Home Literacy Environment and Children's Linguistic and Socioemotional Competencies*, Early Education and Development, DOI: 10.1080/10409289.2019.1706826

Ögland, M. (2013). *Taxonomier – verktyg för biblioteksutveckling*. Regionbiblioteket Stockholms skriftserie 13. Stockholm: Regionbiblioteket Stockholm.

* Artiklar som har samlats in genom den mer systematiska insamlingsprocessen via forskningsdatabaser. Läs mer på s. 47–48.

Webbplatser

Bookstart Japan (2020). *Bookstart Japan*, Tillgänglig: <https://www.bookstart.or.jp/english/> [Hämtad: 2020-07-11]

BookTrust (2019a), *About*, Tillgänglig: <https://www.booktrust.org.uk/what-we-do/programmes-and-campaigns/bookstart/practitioners/about-bookstart/> [Hämtad: 2020-07-07]

- BookTrust (2019b), *Bookstart for practitioners*, Tillgänglig: <https://www.booktrust.org.uk/what-we-do/programmes-and-campaigns/bookstart/practitioners/#!?q=&sortOption=MostRecent&pageNo=1> [Hämtad: 2020-07-07]
- BookTrust (2019c), *Identifying families*, Tillgänglig: <https://www.booktrust.org.uk/what-we-do/programmes-and-campaigns/bookstart/practitioners/tools-for-practitioners/delivering-bookstart-corner/identifying-families/> [Hämtad: 2020-07-07]
- BookTrust (2019d), *Planing your programme delivery*, Tillgänglig: <https://www.booktrust.org.uk/what-we-do/programmes-and-campaigns/bookstart/practitioners/tools-for-practitioners/delivering-bookstart-corner/planning-your-programme-delivery/> [Hämtad: 2020-07-07]
- BookTrust (2019e), *Evaluating your impact*. Tillgänglig: <https://www.booktrust.org.uk/what-we-do/programmes-and-campaigns/bookstart/practitioners/tools-for-practitioners/delivering-bookstart-corner/evaluating-your-impact/> [Hämtad: 2020-07-07]
- CSSP. (2020). *Building Relationships: Framing Early Relational Health*. Centre for the Study of Social Policy. Tillgänglig: <https://cssp.org/resource/building-relationships-framing-early-relational-health/> [Hämtad: 2020-09-25]
- EU Read (2019a). Stichting Lezen. Tillgänglig: <https://www.euread.com/stichting-lezen-dutch-reading-foundation/> [Hämtad: 2020-07-03]
- EU Read (2019b). Stiftung Lesen. Tillgänglig: <https://www.euread.com/stiftung-lesen-german-reading-foundation/> [Hämtad: 2020-07-03]
- EU Read, (2019c). Bookstart Japan. Tillgänglig: <https://www.euread.com/global-network-of-early-years-bookgifting/bookstart-japan/> [Hämtad: 2020-07-07]
- EU Read, (2019d). Polish Book Institute. Tillgänglig: <https://www.euread.com/polish-book-institute-mala-ksiazka-wielki-czlowiek/>, Hämtad: 2020-08-31]
- EU Read, (2019e). Read to Me, Nova Scotia, Canada. Tillgänglig: <https://www.euread.com/read-to-me-nova-scotia-canada/>, Hämtad: 2020-08-31]
- EURead. (2020). *Background to the Global Network for Early Years Bookgifting*. Tillgänglig: <https://www.euread.com/global-network-for-early-years-bookgifting/background-to-the-global-network-for-early-years-bookgifting/> Hämtad: 2020-08-31]
- Josephson, O. (2006). *Ibland är engelskan ordfattigare än svenskan*. svd.se, 28 oktober. Tillgänglig: <https://www.svd.se/ibland-ar-engelskan-ordfattigare-an-svenskan> [Hämtad: 2020-07-03]
- Lesestart für Flüchtlingskinder (2020). *Programm*. Tillgänglig: <https://www.lesestart-fuer-fluechtlingskinder.de/programm/> [Hämtad: 2020-07-10]
- Reach Out and Read (2020a). *About*. Tillgänglig: <https://reachoutandread.org/about/> [Hämtad: 2020-07-06]
- Reach Out and Read (2020b). *Financials (Annual report 2018–2019)*. Tillgänglig: <https://reachoutandread.org/about/financials/> [Hämtad: 2020-07-06]
- Reach Out and Read (2020c) *Initiatives*. Tillgänglig: <https://reachoutandread.org/what-we-do/initiatives/> [Hämtad: 2020-07-06]

Stiftung Lesen (2020). *About*. Tillgänglig: <https://www.stiftunglesen.de/meta/englisch/> [Hämtad: 2020-07-10]

Föreläsningar

Bos, M. (2019). Presentation: *Boekstart in the Netherlands, Growth and development of an established programme*. Tillgänglig: <https://www.euread.com/stichting-lezen-dutch-reading-foundation/> [Hämtad: 2020-07-03]

Crill, O. (2019) Presentation: *BookTrust UK – 'Bookstart for English as an Additional Language (EAL) literature review and initial pilot results'*. Tillgänglig: <https://www.euread.com/global-network-of-early-years-bookgifting/booktrust-bookstart-uk/> [Hämtad: 2020-07-07]

Ehmig S. (2020). Presentation: *Stiftung Lesen, Germany – Impact Evaluation of the 3 Milestones Project 2011-19*. Tillgänglig: <https://www.euread.com/stiftung-lesen-german-reading-foundation/> [Hämtad: 2020-07-09]

Sauto, I. (2019). Presentation: *Bookstart in Japan: A sustainable structure for self motivated programmes*. Tillgänglig: <https://www.euread.com/global-network-of-early-years-bookgifting/bookstart-japan/>, [Hämtad: 2020-07-02]

Bilagor

Bilaga 1: Metod och tillvägagångssätt

Denna översikt har designats utifrån att i) få en överblick av de studier om bokgåvoprogram som existerar och ii) belysa några exempel av ett antal specifika program i olika länder. Syftet med denna studie är att Kulturrådet och Bokstartsaktörer i Sverige ska kunna få tillgång till relevant kunskap och inspiration. Därför har länderna för fördjupningarna valts utifrån några aspekter knutna till detta. Ambitionen var att få en variation av olika tillvägagångssätt vad gäller bokgåvoprogrammen i länderna. Därför har olika modeller eller upplägg av bokgåvorprogrammen inkluderats i urvalet. Vidare har ett kriterium varit att programmet har pågått under en längre period och är nationellt övergripande eller mycket omfattande. En annan aspekt som har tagits hänsyn till är huruvida det finns likheter med den svenska kontexten för de länder/program som inkluderas i översikten. Utifrån kriterierna och efter samråd med Kulturrådet har följande program och länder valts som belysande exempel och för jämförelse:

- Bookstart (Storbritannien)
- Lesestart 1-2-3 (Tyskland)
- Boekstart (Nederländerna)
- Reach out and Read (USA)
- Bookstart (Japan)

Inledningsvis genomfördes ett antal intervjuer med representanter från internationella och nationella organisationer samt akademi för att få en överblick över kunskapsfältet och vägledning för bokstartsprogrammets bakgrund och organisation. Intervjupersonerna identifierades utifrån Kulturrådets kontaktnät. En intervju med respektive program/land genomfördes, tre för svensk forskning och en för den övergripande bilden av bokgåvoprogram internationellt. Totalt har nio intervjuer genomförts. Frågeguiden anpassades utifrån varje enskild intervju. För representanterna från bokgåvoprogram ställdes specifika frågor om programmen, för de övergripande intervjuerna och med forskarna ställdes frågor om aktuell forskning. Se fullständig lista och frågeguide i bilagan.

Material

Materialet för denna studie har samlats genom två tillvägagångssätt – en litteratursökning i forskningsdatabaser och genom inhämtning via intervjuerna.

Först gjordes en litteratursökning i forskningsdatabaser där främst internationell forskning inkluderades. Studierna för den generella överblicken valdes ut baserat på några urvalskriterier:

- Studien avhandlar Bokstartsprogram eller liknande bokgåvoprogram med bäring på Bokstart.
- Studiens fokus är små barn (0–3 år).
- Studien avhandlar minst ett av de fokusområden som gäller för denna kunskapsöversikt.
- Studien är publicerad 2010 eller senare.

Den systematiska insamlingen av litteratur från forskningsdatabaser genomfördes främst under juni-juli. Sökningen genomfördes via databaser och tidsskrifter (Ebscohost, J-Stor, Taylor & Francis; Early child development and care, Journal of Developmental and Behavioral Ped.) genom ett antal sökord (Bookstart, Book giveaway programs, bookgifting programs, Reach Out and Read, early literacy programs, early shared reading). De sökträffar som uppenbart inte var relevanta inkluderades inte.

Efter inhämtningen skannades studierna och filterades utifrån tidigare uppsatta kriterier. Slutligen återstod 19 studier som inkluderades i analysen, vilka är markerade med * i referenslistan.

Den andra delen av materialinsamlingen bestod av att utifrån intervjuer samla in landspecifika studier för respektive program. Intervjuerna genomfördes med representanter för respektive lands bokgåvoprogram. Dessutom inkluderades ytterligare relevanta studier utifrån ett löpande urval baserat på exempelvis referenslistor i studier och utvärderingar som redan inkluderats. Intervjuerna har även utgjort underlaget för att beskriva ländernas olika program.

Studierna för de landspecifika programmen valdes ut utifrån några tidigare uppsatta kriterier:

- Studien fokuserar på bokstartsprogrammet i det specifika landet.
- Om programmet innehåller delprogram inkluderas endast de som är inriktade till små barn (0–3 år).
- Både befintlig forskning och andra utvärderingar/utredningar inkluderas.

Materialet innefattar både forskningspublikationer och andra typer av utvärderingar och rapporter. Det varierar mellan de olika programmen hur beforskade de är, varför det funnits vissa utmaningar i att ge en likvärdig bild av samtliga program. En begränsning i denna översikt är att litteraturen i en del fall inte finns tillgänglig på annat än landets egna språk, endast svenska och engelska texter har kunnat inkluderas i detta arbete. Därför har intervjuerna spelat en viktig roll för att överbrygga de språkliga hindren. Denna översikt gör inte anspråk att återge en *heltäckande* bild av forskningen kring små barns språkutveckling, då detta sträcker sig över flera discipliner, områden och kunskapsfält och kunskapsöversiktens omfattning inte räcker till för detta.

Analysram

I genomgången av materialet har detta analytiska ramverk fungerat som guide för analysen:

Fokusområden	Övergripande frågeställningar	Analysfrågor
Modeller och utformning av bokgävoprogrammen	Hur är bokgävoprogram utformade i olika länder?	<p>Vilka är de huvudsakliga bokgivarna i de olika länderna och vilka metoder används?</p> <p>Hur arbetar de olika programmen med olika målgrupper?</p> <p>Hur förhåller sig val mellan metod och målgrupp i program?</p> <p>Vilka likheter och skillnader finns mellan programmen?</p>
Samverkan	Hur samverkar olika aktörer/verksamheter inom bokgävoprogram?	<p>Vilka samhällsaktörer ingår i bokgävoprogrammen?</p> <p>Vilka framgångsfaktorer respektive hinder för samverkan beskrivs i litteraturen?</p>
Förutsättningar för implementering	Vilka förutsättningar för de nationellt täckande bokgävoprogrammen finns?	<p>Vilka nationella, regionala och lokala stöd finns för de olika satsningarna?</p> <p>Vilka exempel på breddinförande finns och hur har detta genomförts?</p> <p>Skiljer det sig detta mellan länder?</p>
Uppföljning och effekter	Hur utvärderas och följs bokgävoprogram upp samt vilka effekter av har påvisats?	<p>Hur följer verksamheter upp resultat och mäter effekter av läsfrämjande?</p> <p>Hur kan resultatuppföljning och mätning av effekter av läsfrämjande verksamheter genomföras? Vilka effekter har påvisats och hur beskrivs de?</p> <p>Finns det effekter utöver barns språkutveckling av bokgävoprogrammen?</p> <p>Uppskattas några samhälleliga vinster i forskningen? Hur beskrivs detta?</p>
Meta-analys	Vilken forskning bedrivs om bokgävoprogram?	<p>Vilka forskningsdiscipliner undersöker satsningarna?</p> <p>Vilka olika forskningsmetoder används?</p> <p>Hur skiljer sig forskningen mellan olika länder?</p>

Bilaga 2: Intervjupersoner och frågeguide

Intervjupersoner

- Adriaan Langendank, Stichting Lezen, Nederländerna.
- Brian Gallagher, Reach Out and Read, USA.
- Carina Fast, (tidigare) Uppsala universitet.
- Elisabeth Mellgren, (tidigare) Early Literacy Learning and Awareness (ELLA), Göteborgs universitet.
- Lena O Magnusson, Högskolan Gävle.
- Naomi Wake, MIE University, Japan.
- Peter Jenkins, Global Network for Early Years Bookgifting, EURead.
- Ruthann Hughes, BookTrust. Storbritannien.
- Simone Ehmig & Sabine Bonewitz, Stiftung Lesen, Tyskland.

Frågeguide

Background

- Could you describe the bookgifting programme in ... and how it developed?
- Did any specific countries inspire the bookgifting programme in ...?
- How is the program organised?
- How does Bookstart operate today?
- What is the scope of Bookstart?

Model and target groups

- What methods are used within Bookstart?
- Other common methods used in family literacy programmes?
- Any effects linked to specific methods?
- Who are the ones executing the activities and book gifting?
- How does this work?
- How do the program work with target groups?
- Any specific effects linked to target groups?

Collaboration/partnership

- How does the general collaboration and/or partnership work among the Bookstart-organisations?
- Library? Paediatric care? Social services?
- Day care/ nursery school / early preschool?

- Different rolls?
- What works well in the collaboration?
- What is challenging the collaboration?

Evaluation, results and effects

- How is the national program organized? What structures are there to support the local initiatives?
- What has been working well in the programme?
- What challenges have you seen in the programme?
- How are the local activities monitored?
- Could you describe how the Bookstart program is evaluated? What has been done and what will be done?
- What are the general results and effects of Bookstart?
- What effects has shown?
- Are there any negative effects of bookgifting programmes or other similar programs?
- Are there any specific evaluations/studies of Bookstart that are relevant to include in this overview?

”Resultaten visar att barn vars föräldrar är involverade i språkliga aktiviteter, högläsning till exempel, uppvisar bättre resultat än barns vars föräldrar inte är det. Författarna beskriver detta som en snöbollseffekt i att regelbunden läsning och barnens språkutveckling är relaterade till varandra. Denna effekt stöds också av andra forskare som beskriver sina resultat som en snöbollseffekt (Berg, 2015; Bondt, Willenberg & Bus, 2020).”

”En sådan snöbollseffekt, matteuseffekten eller resonemanget om barns språkutveckling i språkträd (Fast, 2015) visar alltså att bokgåvoprogram som lyckats stimulera barns språkliga aktiviteter i hemmet också faktiskt främjar deras språkutveckling.”

BOKSTART

På Bokstarts webbplats finner du information om Bokstart i både Sverige och andra länder. Här får du veta hur du kan söka bidrag för regionala och kommunala satsningar på små barns språkutveckling, och kan ladda ner eller beställa informationsmaterial på flera olika språk.

www.bokstart.se / www.facebook.se/bokstart

Foto omslag: Susanne Kronholm
Illustrationer: Matilda Ruta

Kulturrådet
Box 27215, 102 53 Stockholm
Besök: Borgvägen 1-5
Tel: 08 519 264 00
E-post: kulturradet@kulturradet.se

© Statens kulturråd 2020
978-91-87583-55-1

kulturradet.se